

HELSINGIN KAUPPAKORKEAKOULU

Oikeustieteen runko-ohjelma

KULUTTAJASOPIMUKSESTA VETÄYTYMINEN

Helsingin
Kauppaikorkeakoulun
Kirjasto

6480

Oikeustieteen pro gradu -tutkielma
Anne Ristola
Kevätlukukausi 1996

Johtamisen _____ laitoksen

laitosneuvoston kokouksessa 8 / 3 1996 hyväksytty

arvosanalla cum laude approbatur

Juha Laine

Kari Hoppu

OTT

OTL, KTM, VT

KULUTTAJASOPIMUKSESTA VETÄYTYMINEN

Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksessa pyrittiin selvittämään, onko sopimusosapuolilla mahdollisuus sopimuksen solmimisen jälkeen vetäytyä sopimuksesta, eli toisin sanoen kieltäytyä jatkamasta sopimusta ja suorittamasta sopimusvelvoitteitaan; ja jos tällainen mahdollisuus on, niin millä edellytyksillä. Asiaa tarkasteltiin sekä myyjän että ostajan kannalta päähuomion ollessa kuluttajasopimuksissa ja erityisesti yksittäisen kuluttajan mahdollisuuksissa vetäytyä tekemästään sopimuksesta.

Tutkimustapa ja lähdeaineisto

Tutkimustapa oli luonteeltaan referoiva ja lähteinä käytettiin lähinnä kotimaista oikeuskirjallisuutta sekä kuluttajansuojalain, valmismatkalain ja asuntokauppalain valmisteluaineistoa. Tärkeä merkityksensä oli myös aiheeseen liittyvillä oikeustapausratkaisuilla ja niiden perusteluilla.

Tulokset

Pääsääntönä sopimusoikeudessa on edelleenkin, että sopimukset on pidettävä ja sopimuksesta vetäytyminen katsotaan sopimusrikkomukseksi. Myyjän mahdollisuudet vetäytyä kuluttajasopimuksesta ovat yleisesti erittäin rajalliset. Vain jokin todella painava syy, jota myyjä ei kykene voittamaan, oikeuttaa hänet vetäytymään sopimuksen täyttämisestä. Poikkeuksen muodostaa valmismatkalaki, jonka mukaan myyjä voi peruuttaa matkan myös vähäisen osanottajamäärän vuoksi.

Kuluttajan mahdollisuudet vetäytyä sopimuksesta ovat paremmat. Ostaja voi peruuttaa tavaran tai palveluksen tilauksen korvausta vastaan ilman erityistä syytä ennen tavaran tai palveluksen luovutusta. Ostajan maksettavaksi tulevaa korvausta voidaan sovitella, jos se on kohtuuton. Erityisesti vahingonkorvausta voidaan sovitella, jos tilauksen peruuttaminen johtuu niin sanotusta sosiaalisesta suoritusesteestä.

Avainsanat

sopimus, kuluttajasopimus, vetäytyminen, kuluttaja, kuluttajankauppa

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

SISÄLTÖLUETTELO

LYHENTEET

OIKEUSTAPAUSHAKEMISTO

1 JOHDANTO	1
2 SOPIMUS JA SEN SYNTYMINEN	2
3 SOPIMUKSEN ERI LAKKAAMISTAVAT	3
3.1 Raukeaminen	4
3.2 Purkaminen	4
3.3 Sopimuksesta vetäytyminen	5
4 VETÄYTYMINEN YLEISESSÄ SOPIMUSOIKEUDESSA, LÄHINNÄ KAUPPALAIN MUKAAN	5
4.1 Kauppalaian soveltamisala	5
4.2 Ostajan oikeus vaatia sopimuksen täyttämistä	6
4.3 Myyjän oikeus pysyä sopimuksessa	15
4.4 Vahingonkorvaus	19
5 VETÄYTYMINEN KULUTTAJASOPIMUKSESTA	23
5.1 Käsitteet kuluttaja, elinkeinonharjoittaja, kulutushyödyke	23
5.2 Kuluttajansuojalain soveltamisala	24
5.3 Myyjän mahdollisuus vetäytyä sopimuksesta	27
5.4 Ostajan mahdollisuus vetäytyä sopimuksesta	38
5.4.1 Yleistä	38
5.4.2 Sosiaalinen suorituseste	39
5.4.3 Kuluttajankauppa	44
5.4.4 Taloelementtien kauppa ja rakennusurakka	50
5.4.5 Kuluttajapalvelussopimukset	51
5.4.6 Valmismatkat	60
5.4.7 Timeshare-lomaosakkeet	65
5.4.8 Asuntokauppa	67
5.5 Koti- ja postimyynti	69
6 YHTEENVETO	
LÄHTEET	

LYHENTEET

HE	Hallituksen esitys
KA	Kuluttaja-asiamies
KL	Kauppalaki
KKO	Korkein oikeus
KSL	Kuluttajansuojalaki
KVL	Kuluttajavalituslautakunta
OikTL	Laki varallisuus oikeudellisista oikeustoimista
OsaML	Laki osamaksukaupasta
UL	Ulosottolaki

OIKEUSTAPAUSHAKEMISTO

KKO:n ratkaisut

Sivu

KKO 1935 II 482
KKO 1944 II 7
KKO 1946 II 292
KKO 1948 II 175
KKO 1949 II 172
KKO 1950 II 77
KKO 1976 II 23
KKO 1982:141
KKO 1992:96

16
9
10
7
8
10
12
13
15

KVL:n ratkaisut

KVL 79/38/1691
KVL 81/37/578
KVL 82/37/1805
KVL 82/33/3929
KVL 83/35/1466
KVL 88/37/965
KVL 89/37/1958
KVL 89/37/1873
KVL 89/37/2363
KVL 90/37/1809
KVL 90/37/1897
KVL 90/37/2825
KVL 91/35/299
KVL 91/36/487
KVL 91/35/2500
KVL 92/35/267
KVL 92/33/1786

65
55
53
48
63
43
31
50
72
69
49
29
62
74
63
35
28

KA:n ratkaisut

KA 82/40/1166
KA 84/40/3689

41
40

1 JOHDANTO

Tutkielman tavoitteena on selvittää sopimusosapuolten oikeutta ja mahdollisuuksia vetäytyä sitovasta sopimuksesta sen solmimisen jälkeen.

Työ jakaantuu kahteen pääjaksoon: vetäytyminen yleisessä sopimusoikeudessa sekä vetäytyminen kuluttajasopimuksesta. Molempia tarkastellaan sekä myyjän että ostajan kannalta.

Yleisessä sopimusoikeudessa keskitytään tarkastelemaan kysymystä kauppalain pohjalta. Tärkein kauppalain säännös tässä on KL:n 52.2 §:n ostajalle antama mahdollisuus peruuttaa erityisesti häntä varten valmistettavaa tai hankittavaa tavaraa koskeva tilaus.

Pääpaino tässä tutkielmassa on kuluttajasopimusten tarkastelussa.

Pyrkimyksenä on selvittää Suomen voimassa olevan kuluttajansuojalainsäädännön antamia oikeuksia vetäytyä kuluttajasopimuksesta.

Tutkielmassa tarkastellaan tärkeimpiä kuluttajasopimuksia koskevia lakeja (kuluttajansuojalaki, valmismatkalaki, asuntokauppalaki). Eräs ongelma-alue ovat sellaiset kuluttajapalvelukset, kuten esimerkiksi erilaiset kurssit, jotka eivät kuulu kuluttajansuojalain kuluttajapalveluksia koskevan kahdeksannen luvun piiriin. Tutkielmassa tarkastellaan myös niin kutsuttua sosiaalista suoritusestettä ja sen vaikutusta sopimusten sitovuuden periaatteeseen.

Tärkeimpänä lähdeaineistona ovat olleet kotimainen oikeuskirjallisuus sekä kuluttajalakien valmisteluaineisto. Empiirisenä aineistona ovat Korkeimman oikeuden ratkaisut sekä kuluttajavalituslautakunnalle tehdyt valitukset ja niitä koskevat ratkaisut.

2 SOPIMUS JA SEN SYNTYMINEN

Jos yksilö tai yhteisö haluaa järjestää suhteensa toiseen siten, että tämä tulee velvoitetuksi johonkin tai että tämä saa jonkin oikeuden, heidän tulee pyrkiä yhteisymmärryksessä järjestämään asia, toisin sanoen tekemään asiasta keskenään sopimus. Tämä edellyttää, että kumpikin itsemääräämisoikeuttaan käyttäen määrää suhteestaan toiseen, että hän antaa tämän suhteen järjestelyä tarkoittavan, toiseen osapuoleen kohdistetun tahdonilmaisun. Antamansa tahdonilmaisun johdosta kumpikin osapuoli tulee sidotuksi. Näiden tahdonilmaisujen tulee olla yhtäpitäviä, sisällöllisesti toisiaan vastaavia.¹

Kun nämä yhtäpitävät, osapuolia sitovat tahdonilmaisut (tarjous ja hyväksyvä vastaus) on annettu, tällöin on syntynyt sopijapuolten keskinäistä suhdetta sääntelevä normi, sopimus. Tämä normi sitoo kumpaakin sopijapuolta. Sopimusoikeudellisen sidonnaisuuden tarkoituksena on, että sopimuksen mukainen suoritus tapahtuu, riippuen tilanteesta joko toisen tai molempien osapuolten toimesta.

Kun oikea suoritus on tapahtunut, päättyy sidonnaisuus. Ainoastaan oikea suoritus, ja yksinomaan se, aiheuttaa sopimuspuolten välisen sidonnaisuuden päättymisen. Jos sitä vastoin sopimussuhteen kehittämisessä ilmenee häiriöitä, ovat sopimuspuolet edelleenkin toisiinsa nähden sidottuja.²

Edellä sanottu pätee erityisesti sellaisiin sopimuksiin, jotka koskevat kertasuoritusta, kuten esimerkiksi kauppa ja työurakka. Jos sopimus sitä vastoin koskee jatkuvaa sopimussuhdetta, kuten huoneenvuokraa tai esineen vuokraamista, tulee kysymys oikeasta suorituksesta ajankohtaiseksi aina uudelleen niin kauan kuin sopimusaika jatkuu.

¹ Telaaranta, 129 - 130

² Godenhielm, 4

Sopimuspuolet velvoiteoikeudellisessa suhteessa ovat velkoja ja velallinen. Kysymyksen ollessa molemminpuolisesti velvoittavasta sopimuksesta, kuten kaupasta, urakasta, vuokrasopimuksesta jne., on kumpikin osapuoli sekä velkoja että velallinen: velkoja sopimuskumppanin velvoitukseen nähden ja velallinen oman suorituksensa osalta.³

Varallisuus oikeuden alalla vallitsee yleensä niin sanottu sopimusvapauden periaate. Tämä merkitsee ensinnäkin, että henkilöillä on vapaus päättää, tekevätkö he sopimuksia vai eivät. Toinen sopimusvapauden ominaisuus on vapaus päättää sopimuksen sisällöstä eli niistä yksittäisistä ehdoista, joiden mukaisesti he saavat toimia. Tätä sisältövapautta rajoittavat kuitenkin mm. monet KSL:n ja OsaML:n pakottavat säännökset.

Sopimusvapauden liittyy edelleen muotovapaus. Sillä tarkoitetaan sopimuksen sitovuuden syntymistä riippumatta siitä, millä tavoin osapuoli on ilmaissut velvoittautumistahtonsa (kirjallisesti, suullisesti, hiljaisella hyväksymisellä, tosiasiallisilla teoilla jne.) Muotovapaudenkin on poikkeuksia (esim. osamaksusopimus).

Lopuksi sopimusvapauden kuuluu rajoitettu valta lakivalintaan ja valtion tuomioistuimen syrjäyttämiseen.⁴

3 SOPIMUKSEN ERI LAKKAAMISTAVAT

Normaalisti sopimussuhde siis lakkaa oikean suorituksen tapahduttua. Sopimus voi kuitenkin lakata jostakin syystä myös aiemmin kuin on sovittu tai edellytetty. Alla käsitteitä, jotka liittyvät sopimussidonnaisuuden ennenaikaiseen lakkaamiseen.

³ Godenhielm, 5

⁴ Routamo, 35 - 37

Yleiskäsite, joka koskee kaikkea sopimussidonnaisuuden lakkaamista, on sopimuksen purkautuminen. Purkautuminen puolestaan jaetaan kahteen pääryhmään sen perusteella, lakkaako sidonnaisuus osapuolista riippumatta vai vaaditaanko purkautumiseen joko velkojan tai velallisen tahdonilmaisu.⁵

3.1 Raukeaminen

Osapuolista riippumatonta purkautumista sanotaan sopimuksen raukeamiseksi. Sidonnaisuus lakkaa itsestään esimerkiksi silloin, kun jokin ulkopuolinen syy estää suorituksen tekemisen (esim. kolmannella henkilöllä on valta lakkauttaa sopimussidonnaisuus) tai purkava ehto taikka aikamääräys täyttyy.⁶

3.2 Purkaminen

Milloin sopimussidonnaisuus päättyy sopijapuolten tahdonilmaisun nojalla, kysymyksessä on joko *sopimuksesta vetäytyminen* tai *sopimuksen purkaminen*. Ero riippuu siitä, kumman sopimuskumppanin henkilöön tai oloihin purkautumisyy liittyy.

Sopimuksen purkamisella tarkoitetaan sopimussidonnaisuuden lakkauttamista sopimuksen voimassaoloaikana ilmenneestä syystä. Sopijapuoli irtautuu sitoumuksestaan sen vuoksi, että vastapuoli ei ole täyttänyt tai ei ilmeisesti tule täyttämään omia sopimusvelvoitteitaan. Syy purkamiseen on vastapuolen menettelyssä tai muuten hänen vastuualueellaan. Purkamiseen turvautuvana ja purkuilmoituksen antavana tahona on velkoja eli loukattu osapuoli.

Sopimuksen purkamista lähellä oleva sopimussidonnaisuuden lakkaamistapa on sopimussuhteen irtisanominen. Irtisanomisella velkoja saattaa toistaiseksi

⁵ Aurejärvi, 78

⁶ Aurejärvi, 78

voimassa olevan sopimussuhteen päättymään irtisanomisajan kuluttua. Kun sopimussuhde lakkaa vasta tietyn ajan päästä, irtisanominen on seuraamuksena purkua lievempi.⁷

3.3 Sopimuksesta vetäytyminen

Jos sopijapuoli irtautuu sopimussuhteesta oman harkintansa tai muun hänen omaa vastuualuettaan koskevan perusteen vuoksi, hänen menettelyään on pidettävä sopimuksesta vetäytymisenä.⁸

Vetäytymistilanteet voidaan jakaa sallittuun ja kiellettyyn vetäytymiseen. Edelliselle on tyypillistä, että vetäytyminen perustuu pätevään perusteeseen kuten ylivoimaiseen esteeseen. Jälkimmäinen vetäytyminen tapahtuu ilman pätevää perustetta ja se merkitsee yleensä sopimuksesta vetäytyvän osapuolen sopimusrikkomusta ja korvausvelvollisuutta.⁹

4 VETÄYTYMINEN YLEISESSÄ SOPIMUSOIKEUDESSA, LÄHINNÄ KAUPPALAIN MUKAAN

4.1 Kauppalain soveltamisala

Kauppalaki koskee irtaimen omaisuuden kauppaa sekä soveltuvien osien myös irtaimen omaisuuden vaihtoa. Laki ei koske toisen maalla olevan rakennuksen taikka kiinteän laitoksen tai rakennelman luovutusta, jos samalla luovutetaan käyttöoikeus maahan. Lakia sovelletaan myös valmistettavaa tavaraa koskevaan tilaukseen, jollei tilaajan ole toimitettava olennaista osaa valmistukseen tarvittavista tarveaineista. Tilaus voi koskea joko standarditavaraa tai ominaisuuksiltaan yksilöllistä tavaraa.

⁷ Aurejärvi, 109

⁸ Aurejärvi, 79

⁹ Laine, 142

Lakia ei sovelleta sopimukseen rakennuksen taikka muun maalla tai vedessä olevan kiinteän laitoksen tai rakennelman rakentamisesta. Lakia ei myöskään sovelleta sopimukseen, jonka mukaan tavaran toimittajan on myös suoritettava työtä tai muu palvelus, jos palvelus muodostaa pääosan hänen velvollisuuksistaan.

Kauppalaki on kokonaisuudessaan dispositiivista oikeutta. Osapuolilla on mahdollisuus sopimusta tehdessään joko itse sanella ratkaisu mahdollisiin erimielisyyden aiheisiin tai tyytyä kauppalaissa annettuun ratkaisuun. Laki on voimassa vain sikäli kuin toisin ei ole sovittu. Sopimukseen rinnastetaan osapuolten omaksuma vakiintunut käytäntö. Samoin kauppatala tai muu tapa, jota on pidettävä sopijapuolia sitovana, syrjäyttää kauppalaia. Tärkeimpinä kauppalakia syrjäyttävinä normeina ovat pakottavat lainsäännökset (esim. kuluttajansuojalaki).¹⁰

4.2 Ostajan oikeus vaatia sopimuksen täyttämistä

Kauppalaia 5 luvussa käsitellään myyjän viivästystä ja ostajan oikeutta pysyä sopimuksessa ja vaatia luontoissuoritusta, toisin sanoen erityisesineen kaupassa vaatia juuri se esine, joka on ollut kaupan kohteena, ja hankinnassa sitä tavaraa ja se määrä kuin sopimuksessa sanotaan.

Kauppalaia 22 §:n mukaan, jos tavaraa ei luovuteta tai se luovutetaan liian myöhään eikä tämä johdu ostajasta tai ostajan puolella olevasta seikasta, ostaja saa tämän luvun säännösten mukaisesti vaatia sopimuksen täyttämistä tai purkaa kaupan sekä lisäksi vaatia vahingonkorvausta.

Säännös ostajan oikeudesta pysyä sopimuksessa ja vaatia sopimuksen täyttämistä (23 §) on laadittu siten, että ostaja yleensä voi vaatia sopimuksen täyttämistä. Pääperiaatteena on, että sopimus on pidettävä! Eri asia on, onko

¹⁰ Routamo, 12 - 14

ostajalla aina halua vaatia sopimuksen täyttämistä. Toisinaan hänen kannaltaan parempi vaihtoehto voi olla purkaa kauppa ja hankkia vastaava tavara muualta. Jos sopimus on ostajan kannalta erityisen edullinen taikka jos vastaavaa tavaraa ei lainkaan ole markkinoilla saatavilla tai sellaisen hankkiminen veisi aikaa tai olisi muuten hankalaa, oikeudella vaatia myyjältä sopimuksen täyttämistä voi kuitenkin olla ostajan kannalta melko suuri merkitys.¹¹

Tähän oikeuteen liittyvä painostusvaikutus on useimmiten tehokas: tietoisuus siitä, että ostaja tarvittaessa voi saada tuomioistuimelta päätöksen, joka velvoittaa myyjän täyttämään sopimuksen, on omiaan motivoimaan vastahakoisenkin myyjän suoritukseen.

Tuomioistuimen päätös, jossa myyjä velvoitetaan täyttämään irtaimen kauppaa koskeva sopimus pannaan täytäntöön UL 3 luvun 4 §:n mukaisesti. Mikäli kysymyksessä on suoritus, jonka muukin kuin myyjä voi täyttää, ulosotonhaltija oikeuttaa ostajan tekemään tai teettämään suorituksen myyjän kustannuksella. Jos vain myyjä voi tehdä kyseisen suorituksen, hänet pakotetaan siihen uhkasakolla tai vankeudella.¹²

KKO 1948 II 175

M oli tarjonnut O:lle varastossaan olevaa erää määrätynlaisia tiiliä. O:n hyväksyttyä M:n tarjouksen ja tämän yritettyä eri verukkein vetäytyä sopimuksesta, velvoitettiin M luovuttamaan sanotut, hänen hallussaan edelleen olevat tiilet maksua vastaan O:lle. Perusteluissa huomautettiin, ettei O:n puolella ilmennyt mitään sellaista, jonka perusteella M voisi kieltäytyä täyttämästä sitoumustaan.

¹¹ Sevon, 67

¹² Sevon, 67

Samantapainen oikeustapaus löytyy vuodelta 1949.

KKO 1949 II 172

Osakeyhtiö A oli 30.6.1945 sitoutunut toimittamaan B:lle seuraavan syyskuun loppuun mennessä sovitunkaltaisia ikkunoita ja ovia. Maksu suoritettiin etukäteen. Koska B oli toimitusajan päätyttyä ilmoittanut A:lle edelleen haluavansa tilaamiensa ikkunoiden ja ovien toimittamista eikä ollut siitä kannasta myöhemminkään luopunut, A oli velvollinen täyttämään sopimuksensa luontois-suorituksena. KKO velvoitti 21.4.1949 antamassaan tuomiossa A:n täyttämään puheena olevan tilauksen ennen 1.10.1949 uhalla, että jos A ei sitä tehnyt, B oikeutettiin hankkimaan ikkunat ja ovet A:n kustannuksella.

Periaatteesta, että sopimus on pidettävä, ei kuitenkaan voi pitää kiinni ehdottomasti. Myyjä ei lain mukaan ole velvollinen täyttämään sopimusta, jos sille on olemassa este, jota myyjä ei kykene voittamaan.

Säännöksessä vaaditaan ensiksikin, että on tapahtunut jotakin sellaista, joka estää sopimuksen täyttämisen. Lakitekstissä ei tarkemmin ilmaista, millainen este saattaa tulla kysymykseen. Kaikki seikat, jotka tosiasiallisesti estävät sopimuksen täyttämisen, voivat olla merkityksellisiä. Esimerkkinä esteestä voidaan mainita kaupan kohteena olevan ainutlaatuisen esineen tuhoutuminen kaupanteon jälkeen, tai että se tavaraerä, josta tavara oli sopimuksen mukaan määrä ottaa, on tuhoutunut. Tällöin tavaran luovutus on käynyt mahdottomaksi, ja myyjän luontoissuoritusvelvollisuus lakkaa riippumatta siitä, mistä syystä tavara on tuhoutunut.¹³

Sopimuksen täyttämättä jättämisen syyllä on sen sijaan merkitystä arvioitaessa myyjän vahingonkorvausvelvollisuutta. Jos tavaran tuhoutuminen esimerkiksi johtuu tuottamuksesta myyjän puolella, myyjä on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka ostaja on kärsinyt sen vuoksi, että tavaraa ei ole voitu luovuttaa.

¹³ HE 93/1986, 67 - 68

Esimerkkinä muista seikoista, jotka voivat olla esteenä tavarantoimittajalle, voidaan mainita tuonti- tai vientikielto tai tavarantoimittajan joutuminen myyntikieltoon.¹⁴

Toiseksi säännöksessä edellytetään, että este on sen laatuinen, ettei myyjä kykene voittamaan sitä. Sanamuodosta ilmenee, että kysymyksessä täytyy olla tosiasiallinen este sopimuksen täyttämiseksi. Mitkä tahansa vastoinkäymiset eivät muodosta tällaista estettä. Ei siten riitä, että myyjän suoritus on tullut odotettua vaikeammaksi tai kalliimmaksi. Vasta, jos myyjää kohtaa ylivoimainen suorituseste, hän voi vapautua velvoitteestaan.¹⁵

KKO 1944 II 7

Sodan syttymistä ennen tavaroiden toimittamishetkeä ei voitu pitää ylivoimaisena esteenä eikä puutavaran hankintasopimus näin ollen rauennut.

Toisaalta laissa ei vaadita, että kysymyksessä täytyy olla niin sanottu objektiivinen mahdottomuus, eli että sen paremmin myyjä kuin kukaan muukaan ei kykenisi täyttämään sopimusta. Myyjä voi vedota myös sellaisiin esteisiin, jotka kohdistuvat vain häneen. Siten esimerkiksi tulipalo, joka tuhoaa myyjän tehtaan ja estää häntä valmistamasta tavaraa, voi muodostaa vapautumis-perusteen, vaikka toinen valmistaja, jonka tehdas on käynnissä olisi voinut täyttää vastaavanlaisen sopimuksen.

Vaatus, että kysymyksessä täytyy olla este, jota myyjä ei voi voittaa, merkitsee kuitenkin, että tapahtuma, jonka vuoksi myyjä ei voi täyttää sopimusta suunnitteleman tavalla, ei kelpaa vapautumisperusteeksi, jos hän voi täyttää sopimuksen jollakin muulla tavalla. Myyjä on velvollinen

¹⁴ HE 93/1986, 68

¹⁵ Sevon, 68

käyttämään hyväkseen vaihtoehtoisia suoritustapoja, mikäli sellaisia on, vaikkakin tästä voi aiheutua hänelle kustannuksia ja hankaluuksia, joita hän ei ole ennalta ottanut lukuun.

KKO 1946 II 292

Este ei vapauttanut, koska se olisi pitänyt ottaa huomioon jo hankintasopimusta tehdessä ja varautua sen varalta.

Yleinen lähtökohta on, että myyjä on velvollinen täyttämään sopimuksen huolimatta siitä, että sen aiheuttama vaiva tai kustannukset muodostuvat suuremmiksi kuin hän oli edellyttänyt.¹⁶ Tämä merkitsee muun muassa, että esimerkiksi tulipalo, joka tuhoaa myyjän varaston, ei muodosta ylivoimaista suoritusestettä, jos myyjä voi hankkia sopimuksen mukaisen tavaran muualta.¹⁷ Esteestä ei ole kysymys myöskään, jos luovutusajankohdan lähestyessä käy selville, että tavaraa ei voida saada kuljetetuksi ostajalle sillä tavoin kuin oli edellytetty, mutta käytettävissä on muita kuljetusmahdollisuuksia, kuten mahdollisuus käyttää muuta kuljetusvälinettä tai eri reittiä.¹⁸

Vuodelta 1950 olevassa Korkeimman Oikeuden ratkaisussa (KKO 1950 II 77) puutavaran hankinta-aikana vallinneista epäedullisista sääolosuhteista aiheutunutta kuljetusestettä ei katsottu ylivoimaiseksi hankinnan määräaikaisen täyttämisen esteeksi.

Vaikkakin laissa vaaditaan, että myyjän on pyrittävä voittamaan tapahtumat, jotka estävät tai vaarantavat sopimuksen täyttämisen, suoritusvelvollisuudesta vapautuminen ei toisaalta edellytä, että sopimuksen täyttämisen välttämättä olisi täytynyt tulla suorastaan mahdottomaksi siinä mielessä, että suoritusta ei fyysisesti voida toteuttaa.

¹⁶ HE 93/1986, 68

¹⁷ Sevon, 69

¹⁸ HE 93/1986, 68

Esimerkiksi, jos myyjän on sopimuksen mukaan määrä rakentaa ostajalle vene, ja tulipalo tuhoaa koko hänen telakkansa samoin kuin keskeneräisen veneen, sopimuksen täyttäminen ei silti ole tullut suorastaan mahdottomaksi, koska myyjä periaatteessa voisi rakentaa telakan uudelleen ja aloittaa veneen rakentamisen alusta. Tästä huolimatta kysymyksessä on este, joka KL:n mukaan voi vapauttaa myyjän velvollisuudesta täyttää sopimus. Vapautumisperusteen muodostavat suoritusesteet voivat toisin sanoen pohjimmiltaan olla luonteeltaan taloudellisia sikäli, että useinkaan ei ole kysymys suorituksen absoluuttisesta mahdottomuudesta, vaan tilanteista, joissa sopimuksen täyttäminen vaatisi täysin suhteetonta resurssien uhrausta.

Se, minkälainen tapahtuma voi muodostaa esteen sopimuksen täyttämislle, riippuu myös sopimuksen sisällöstä, ennen muuta siitä, minkälaista tavaraa kauppa koskee. Jos kaupan kohteena on tietty yksilöity esine, esimerkiksi käytetty kone tai taideteos, ja kyseinen esine tuhoutuu ennen tavarantoimitusta, tämä merkitsee väistämättä, että sopimusta ei voida täyttää. Jos kaupan kohteena sitä vastoin on esimerkiksi sarjavalmisteinen tavara ja se yksittäinen tavarakappale, jonka myyjä on varannut tai hankkinut ostajaa varten, tuhoutuu, tämä ei muodosta estettä sopimuksen täyttämislle niin kauan kuin on mahdollista hankkia tuhoutuneen tavarantoimituksen tilalle toinen kappale samaa tavaraa.

Vastaavasti tilanne on erilainen, jos kaupan kohteena sopimuksen mukaan on tietty, nimetyssä aluksessa kuljetettavana oleva öljylasti ja alus tuhoutuu, kuin jos myyjän toimitusvelvollisuus on määritelty yleisemmin siten, että se koskee tiettyä määrää nimetyn laatuista öljyä, ja se erä, jonka myyjä on lähettänyt ostajalle, tuhoutuu ennen toimitusta. Ensimmäisessä tapauksessa kysymyksessä on este, joka vapauttaa myyjän velvollisuudesta täyttää sopimus. Jälkimmäisessä tapauksessa myyjän suoritusvelvollisuus sitä vastoin pysyy voimassa onnettomuudesta huolimatta.¹⁹

¹⁹ Sevon, 70

Edellä käsiteltyä suoritusestettä koskevaa säännöstä täydentää toinen säännös, joka myös rajoittaa myyjän velvollisuutta luontoissuoritukseen. Sen mukaan ostaja ei saa pysyä sopimuksessa ja vaatia sopimuksen täyttämistä, jos sopimuksen täyttäminen vaatisi myyjältä uhrauksia, jotka ovat kohtuuttomia verrattuna siihen etuun, joka ostajalle koituisi sopimuksen täyttämisestä.²⁰

Uhraukset saattavat olla luonteeltaan joko fyysisiä tai taloudellisia. Sitä, onko myyjä suoritusta kohdanneista vaikeuksista huolimatta velvollinen täyttämään sopimuksen, on arvioitava punnitsemalla osapuolten etuja vastakkain. Tällöin verrataan niitä panoksia, joita sopimuksen täyttäminen edellyttäisi myyjältä, siihen etuun, joka ostajalle koituisi siitä, että myyjä täyttää sopimuksen.²¹

Vapautuminen velvollisuudesta täyttää sopimus edellyttää, että sopijapuolten etujen tasapaino on järkkynyt niin voimakkaasti, että myyjältä olisi kohtuutonta vaatia sopimuksen täyttämistä. Ei riitä, että sopimuksen täyttäminen on käynyt ennakoitua vaikeammaksi tai kalliimmaksi.

KKO 1976 II 23

Yhtiö, joka oli sitoutunut toimittamaan ostajalle tilaus-sopimuksessa määritellyn auton tietystä hinnasta, ei ollut voinut täyttää suoritusvelvollisuuttaan ennen liikevaihtoveron lisäverosta annetun lain voimaantuloa ja lain voimaantulon jälkeen yhtiö olisi suostunut toimittamaan auton vain ehdoin, että ostaja olisi maksanut myös lisäveroa vastaavan hinnankorotuksen. Kun auton hinnasta oli sovittu ennen lain voimaantuloa kiinteästi, yhtiöllä ei ollut oikeutta kieltäytyä toimittamasta autoa sovitulla hinnalla. (Kuitenkaan yhtiötä ei, ottaen huomioon tilatun auton tarkka määrittely ja autojen valmistuksessa sittemmin tuomion antamiseen mennessä tapahtuneet mallien muutokset, enää voitu velvoittaa toimittamaan ostajalle tilaussopimuksessa mainittua automallia.)

²⁰ HE 93/1986, 26

²¹ HE 93/1986, 69

Myyjälle aiheutuvia vaikeuksia on aina arvioitava vertaamalla niitä siihen etuun, joka ostajalle koituisi sopimuksen täyttämisestä. Joskus ne seikat, jotka lisäävät sopimuksen täyttämisestä myyjälle koituvaa räsitusä, voivat samalla aiheuttaa sen, että myös ostajalle kaupasta koituva etu lisääntyy.

Näin on esimerkiksi silloin, kun kaupanteon jälkeen tapahtunut hinnannousu tosin lisää myyjän kustannuksia mutta lisää samalla myös ostajalle koituvaa etuä siitä, että hän saa tavarän sovittuun hintaan. Tällaisen hintakehityksen ei yleensä tule vapauttaa myyjää velvollisuudesta täyttää sopimus.

Vapautuminen voi tulla kysymykseen vain silloin, kun myyjälle koituvan räsituksen ja ostajalle tavarän luovutuksesta koituvan edun välille syntyy kohtuuton epäsuhte. Tällaista taloudellista mahdottomuutta kutsutaan liikavaikeudeksi.²²

KKO 1982:141

Maitojauheen myyjä oli sitoutunut toimittamaan maitojauhetta 3,50 mk kilohintaan, mutta raaka-ainekustannusten nousua valtiovalran toimenpiteiden johdosta yllättäen 1,81 mk:sta 4,17 markkaan kilolta kieltäytynyt toimittamasta osaa sovitusta erästä. Koska sopimuksen hintaehdon soveltaminen oli näissä olosuhteissa ilmeisen kohtuutonta, soviteltiin ostajan kateoston perusteella tekemää vahingonkorvausvaatimusta.

Raastuvanoikeuden ja Hovioikeuden päätöksen mukaisesti myyjä olisi joutunut korvaamaan ostajalle koko ostajan muualta ostaman maitojauheen ja myyjän alkuperäisen hinnan välisen erotuksen, mutta KKO katsoi hinnannousun olleen niin yllättävän ja suuren (3,50 mk ei kattanut enää edes raaka-ainekustannuksia), että vahingonkorvausta oli soviteltava.

Koska myyjän vaikeuksia on arvioitava suhteessa ostajalle sopimuksen täyttämisestä koituvaan etuun, on myös otettava huomioon ostajan mahdollisuudet saada vastaavanlainen suoritus muualta. Jos ostajalle on verrattain helppoa hankkia vastaavanlainen tavara muualta jotakuinkin sovitun tasoiseen hintaan,

²² Aurejärvi, 85

ei yleensä ole yhtä suurta aihetta pakottaa myyjää sopimuksen täyttämiseen kuin sellaisissa tapauksissa, joissa ostajalle on tärkeää, että juuri myyjä täyttää sopimuksen. Tilanteen arviointi saattaa siten vaihdella riippuen siitä, onko kaupan kohteena tavara, joka on ominaisuuksiltaan yksilöllinen, vai sellainen standarditavara, jota on markkinoilla yleisesti saatavilla.²³

Myyjää kohtaavat suoritusesteet tai -vaikeudet ovat usein luonteeltaan väliaikaisia. Pykälän toisen momentin mukaan, jos este tai epäsuhte lakkaa kohtuullisessa ajassa, ostaja saa edelleen vaatia sopimuksen täyttämistä. Pääsääntönä on siten, että tilapäinen suorituseste ei vapauta myyjää lopullisesti sopimuksen täyttämisestä, vaan luontaissuoritusvelvollisuus lakkaa vain siksi ajaksi, jonka este kestää. Sama koskee suoritusvaikeuksia, jotka saavat aikaan kohtuuttoman epäsuhteen myyjän suorituksen ja ostajan edun välille.

Se mitä tässä yhteydessä voidaan pitää kohtuullisena aikana, riippuu kulloinkin vallitsevista olosuhteista, ennen muuta siitä, minkälaisesta suorituksesta on kysymys ja millainen tarve sen on määrä tyydyttää sekä siitä, minkälaiset mahdollisuudet myyjällä muut sitoumuksensa huomioon ottaen on ryhtyä esteen tai vaikeuksien lakattua uudelleen sopimuksen täyttämiseen. Toisinaan kohtuullinen aika voi siten olla kuukausia, toisinaan vain viikkoja.²⁴

Ostaja menettää kuitenkin oikeuden vaatia sopimuksen täyttämistä, jos hän viivyttää kohtuuttomasti vaatimuksen esittämisessä. Jos ostaja sen jälkeen, kun myyjän suoritus on viivästynyt, pysyy olosuhteisiin katsoen kohtuuttoman pitkään passiivisena, hän menettää oikeuden vaatia sopimuksen täyttämistä.²⁵

²³ HE 93/1986, 70

²⁴ Sevon, 72

²⁵ HE 93/1986, 70

4.3 Myyjän oikeus pysyä sopimuksessa

Ostajan velvollisuuksiin kaupassa kuuluu kauppahinnan maksamisen ohella 1) myötävaikuttaa kauppaan sillä tavoin kuin ostajalta kohtuudella voidaan edellyttää, jotta myyjä voi täyttää sopimuksen; ja 2) noutaa tai vastaanottaa tavara. (KL 50 §)

Peruseriaatteena on, että myyjällä on oikeus pysyä sopimuksessa ja vaatia kauppahinnan maksamista sekä ostajan myötävaikuttamista kauppaan (KL 52 ja 53 §).

Vuodelta 1992 on tapaus (KKO 1992:96), jossa A oli tehnyt B:n kanssa sopimuksen ilmoitustilan varaamisesta B:n julkaisemassa mainoskalenterissa, mutta jo kaksi tuntia sopimuksen tekemisen jälkeen ilmoittanut peruuttavansa sen. Perusteita, jotka poikkeuksellisesti olisivat oikeuttaneet A:n vapautumaan sopimussidonnaisuudesta peruuttamalla yksipuolisesti sopimuksen, ei kuitenkaan ollut esitetty. Näin ollen A:n ei katsottu vapautuneen sopimuksesta.

Myös vanhemmista KKO:n ratkaisuista käy selvästi ilmi sopimuksen sitovuuden periaate. Tapauksissa, joissa ostaja on kieltäytynyt ilman todella pätevää perustetta vastaanottamasta tavaraa, ostaja on lähes poikkeuksetta joutunut korvaamaan myyjälle sopimuksenmukaisen hinnan ja myyjän muualta saaman myyntihinnan välisen erotuksen.

Säännös myyjän oikeudesta vaatia ostajalta myötävaikutusvelvollisuuden täyttämistä on samansisältöinen kuin säännös myyjää kohdanneista suoritusesteistä kauppalaan 23 §:ssä. Ostaja vapautuu myötävaikutusvelvollisuudestaan samoilla perusteilla kuin myyjä tavaran toimittamisesta. Vaaditaan joko voittamaton este tai taloudellinen epäsuhte ostajan uhrausten ja myyjän edun välillä.²⁶

²⁶ Routamo, 171

Huomiota kiinnitetään muuan muassa siihen, miten tärkeää myyjälle on, että sopimus täytetään puolin ja toisin. Tätä arvioitaessa puolestaan on ostajan myötävaikutuksen edellyttämien uhrausten ohella merkitystä muun muassa myyjän mahdollisuudella saada ostajalta korvaus vahingosta, joka hänelle aiheutuu, jos sopimus puretaan.²⁷

Myös tässä tapauksessa myyjä menettää oikeutensa vaatia sopimuksen täyttämistä, jos hän viivyttelee kohtuuttomasti vaatimuksen esittämisessä. Esimerkiksi:

KKO 1935 II 482

Ostaja ei ollut antanut tilattujen jalkineiden lajittelu- ja lähetysmääräyksiä sovitussa ajassa. Kun myyjä ei ollut kohtuullisessa ajassa ilmoittanut haluavansa tästä huolimatta pysyä kaupassa, hän oli menettänyt oikeutensa vaatia kaupan täyttämistä.

Varsinaisesti ostajan oikeutta vetäytyä sopimuksesta käsitellään kauppalain 52.2 §:ssä. Säännöksen soveltamisala on rajoitettu. Se koskee vain tapauksia, joissa ostaja peruuttaa erityisesti häntä varten valmistettavaa tai hankittavaa tavaraa koskevan tilauksen tavaralla ollessa vielä luovuttamatta. Säännöksen piiriin eivät siten kuulu esimerkiksi tapaukset, joissa tavara jo kaupan-tekohetkellä on myyjän varastossa tai joissa kaupan kohteena oleva tavara kuuluu myyjän normaaliin tavaravalikoimaan. Tällaisissa tapauksissa myyjällä normaalisti on oikeus pysyä sopimuksessa ja vaatia kauppahinnan maksamista.²⁸

Ostajan ilmoitus siitä, että hän haluaa peruuttaa tilauksensa, merkitsee yleensä, että hän ei ole halukas ottamaan tavaraa vastaan eikä maksamaan kauppahintaa. Kysymyksessä on tällöin kauppalain mukaan ennakoitu sopimusrikkomus. Kauppalain 52.2 §:n säännös liittyy periaatteeseen, jonka

²⁷ HE 93/1986, 108

²⁸ Sevon, 173

mukaan sopijapuolen on vastapuolen syyllistyessä sopimusrikkomukseen mahdollisuuksien mukaan pyrittävä rajoittamaan sopimusrikkomuksesta aiheutuvaa vahinkoa.

Ostajan peruuttaessa tilauksen myyjän on otettava huomioon ostajan edut, eikä hänen esimerkiksi pidä ostajan kustannuksella ryhtyä valmistamaan tavaraa, jota ostaja ei tarvitse. Myöskään kansantaloudellisesta näkökulmasta ei olisi järkevää, jos tavara valmistetaan huolimatta siitä, että sille todennäköisesti ei ole kysyntää. Näistä syistä myyjä ei kauppalain 52.2 §:n mukaan saa ostajan peruutettua tilauksen pysyä sopimuksessa jatkamalla valmistusta tai muita valmisteluja tavarantoimitusta varten sekä vaatimalla kauppahinnan maksamista.²⁹ Tätä periaatetta on sovellettava riippumatta siitä, onko ostajalla jotain erityistä syytä tilauksensa peruuttamiseen.

Mikään sitä vastoin ei estä myyjää halutessaan jatkamasta tavarantoimitusta omaan lukuunsa.³⁰ Jos myyjällä on mahdollisuus myydä tavara jollekin muulle, hänelle voi olla edullisempaa tehdä tavara valmiiksi ja ryhtyä tällaiseen kompensatiomyyntiin. Niin ikään voi olla mahdollista hyödyntää jo suoritettu valmistustyö siten, että tavara mukautetaan toisen ostajan tarpeisiin ja tehdään valmiiksi.³¹

Koska tilauksen peruuttamista pidetään ostajan tahallisenä sopimusrikkomuksena, myyjällä on oikeus täyteen vahingonkorvaukseen sekä välittömästi että välillisestä vahingosta.³² Myyjän oikeus vahingonkorvaukseen ostajan peruutuksen johdosta käsittää siten muun muassa ne kustannukset, jotka myyjä on sijoittanut tavarantoimitukseen tai muihin toimenpiteisiin, joihin

²⁹ Sevon, 173

³⁰ Sevon, 173

³¹ HE 93/1986, 107

³² Sevon, 173

hän on ryhtynyt tavarán luovutuksen valmistelemiseksi, sekä ne kustannukset, joita valmistuksen ja muiden luovutuksen valmistelujen keskeyttäminen aiheuttaa. Myyjällä on myös oikeus korvaukseen peruutuksen vuoksi menettämästään voitosta.

Periaate, jonka mukaan myyjällä ei kauppalaín 52.2 §:ssä tarkoitetuissa tapauksissa ole peruutuksen jälkeen oikeutta pysyä sopimuksessa, ei ole poikkeukseton.

Vaikka ostaja on peruuttanut tilauksen, myyjällä on tästä huolimatta oikeus jatkaa sopimuksen täyttämistä ostajan lukuun ensinnäkin tapauksissa, joissa myyjälle aiheutuisi olennaista haittaa siitä, ettei sopimusta täytetä.³³ Tällainen haitta saattaa johtua siitä, että myyjälle aiheutuu valmistuksen keskeyttämisestä huomattavia työllistämisvaikeuksia tai että hän on tehnyt merkittäviä erityisinvestointeja kyseistä tilausta varten tai että tilaus on hänelle erityisen tärkeä työnäytteenä. Mitä pidemmälle valmistus tai muut tavarán luovutuksen valmistelut ovat edenneet, sitä suurempi on usein sopimuksen täyttämättä jäämisestä myyjälle aiheutuva haitta. Myös yleistaloudellisesta näkökulmasta katsoen on usein epäedullisempaa keskeyttää tavarán valmistus tapauksissa, joissa se on jo vaatinut huomattavan taloudellisen panoksen. Mitä myöhemmässä vaiheessa tilaus peruutetaan, sitä perustellumpaa on myyjälle aiheutuvaa haittaa arvioitaessa ottaa huomioon myös ostajan mahdollisuudet käyttää tavaraa muulla kuin hänen alunperin aikomallaan tavalla.³⁴

Myyjä ei ole myöskään velvollinen keskeyttämään tavarán valmistusta tai muita luovutuksen valmisteluja, jos keskeytys aikaansaisi vaaraa siitä, että peruutuksesta myyjälle aiheutuva vahinko jää korvaamatta. Jos tällainen vaara esimerkiksi ostajan huonon maksukyvyn vuoksi on olemassa ja myyjä katsoo, että hänen asemansa tavarán mahdollinen vakuusarvo huomioon

³³ Sevon, 174

³⁴ HE 93/1986, 107

ottaen on parempi, mikäli tavara tehdään valmiiksi, hän ei siten ole velvollinen keskeyttämään tavaran valmistusta. Samoin on asianlaita, jos jostakin muusta syystä on otaksuttavissa, ettei myyjälle peruutuksen johdosta aiheutuva vahinko tule korvatuksi.³⁵

4.4 Vahingonkorvaus

Sopimusoikeudessa on ollut vanhastaan voimassa pääsääntö: sopimus on pidettävä. Kauppakaaren ensimmäisen luvun 2 §:n mukaan, kun laillinen kauppa on tehty, olkoon se pysyväinen ja purkautumaton. Joka pyrkii sen rikkomaan, korvatkoon vahingon.³⁶

Sopimuksen käsitteeseen jo kuuluu, että sopijapuolet ovat velvollisia noudattamaan tehtyä sopimusta. Sopimuksesta vetäytymistä pidetään sopimusrikkomuksena ja vetäytyvä osapuoli on velvollinen korvaamaan toiselle osapuolelle sopimuksen rikkomisesta aiheutuneen vahingon.

Ostajan peruuttaessa sopimuksen vahingonkorvausvastuu on ankarampaa kuin myyjän viivästyessä sopimuksen suorittamisessa. Tämä johtuu siitä, että peruutus merkitsee paitsi sitä, että ostaja ei halua ottaa tavaraa vastaan, myös sitä, että hän ei aio täyttää maksuvelvollisuuttaan sopimuksen edellyttämällä tavalla. Sen vuoksi myyjän oikeutta vahingonkorvaukseen arvioidaan yleensä saman säännöksen mukaan kuin myyjän oikeutta vahingonkorvaukseen ostajan maksuviivästyksen vuoksi.³⁷ Tällöin ei tehdä eroa välittömän ja välillisen vahingon välillä, vaan ostaja joutuu korvaamaan molemmat.

Säännöksessä mainitut vahingonkorvausvelvollisuudesta vapautumisperusteet koskevat maksuvelvollisuuden täyttämisen esteitä (lain säännös, yleisen

³⁵ HE 93/1986, 107

³⁶ Saarnilehto, 117

³⁷ HE 93/1986, 112 - 113

liikenteen tai yleisen maksuliikenteen keskeytys tai muu vastaavanlainen este, jota ostajan ei voida edellyttää ottaneen huomioon kauppaa tehtäessä, ja jonka seurauksia hän ei myöskään olisi voinut välttää eikä voittaa). Syynä siihen, että ostaja haluaa peruuttaa tavarankorvauksen, ei tavallisesti ole, että kauppahinnan maksamiselle on olemassa este. Kun ostaja peruuttaa tilauksen, ei siten yleensä ole olemassa edellä mainittua vapautumisperustetta. Tämä merkitsee, että ostajalle peruutustilanteissa yleensä syntyy vahingonkorvausvelvollisuus.³⁸

Säännökset myyjän vahingonkorvausvelvollisuudesta viivästystilanteissa ovat lähes identtiset ostajan myötävaikutusvelvollisuuden rikkomiseen liittyvän seuraamusjärjestelmän kanssa.³⁹

Lähtökohtana on tässäkin, että myyjän on korvattava ostajalle vahinko, joka tälle on viivästyksen vuoksi aiheutunut. Tämä koskee kuitenkin vain välitöntä vahinkoa. Välillisestä vahingosta ostajalla on oikeus korvaukseen vain, jos viivästys tai vahinko johtuu tuottamuksesta myyjän puolella.

Kauppalain 27 §:n 1 momentissa mainitaan neljä edellytystä, joiden kaikkien yhdessä täyttyessä myyjä voi vapautua vahingonkorvausvelvollisuudestaan.

Ensiksikin vaaditaan, että viivästys johtuu seikasta, joka estää sopimuksen täyttämisen oikeaan aikaan. Viivästyksen syiden täytyy toisin sanoen olla sellaisia, että ne ovat todella estäneet sopimuksen täyttämisen oikeaan aikaan. Ei riitä, että sopimuksen täyttäminen vaikeutuu tai tulee odotettua kalliimmaksi. Kysymyksessä ei toisaalta tarvitse olla objektiivinen mahdottomuus. Siten ei edellytetä arviota siitä, olisiko joku muu kuin myyjä voinut täyttää sopimuksen.

³⁸ HE 93/1986, 113

³⁹ Sevon, 168

Kokonaan poissuljettua ei myöskään ole, että este on luonteeltaan taloudellinen. Kuitenkin, vaikka myyjä voi kauppalaan 23 §:n mukaan vapautua velvollisuudesta sopimuksen täyttämiseen sillä perusteella, että suoritus edellyttäisi uhrauksia, jotka ovat kohtuuttomia verrattuna ostajalle koituvaan etuun siitä, että myyjä täyttää sopimuksen, tämä ei välttämättä merkitse sitä, että myyjä vapautuu myös vahingonkorvausvelvollisuudesta. Sopimusrikkomuksista, jotka johtuvat myyjän puutteellisesta maksukyvyystä, myyjä joutuu aina vastuuseen.⁴⁰

Toisena edellytyksenä vahingonkorvausvelvollisuudesta vapautumiselle on, että viivästys johtuu esteestä, joka on myyjän vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella. Tämä merkitsee, että seikat, jotka kuuluvat myyjän omaan kontrollipiiriin, aiheuttavat hänelle aina vahingonkorvausvastuun, vaikka tällaiset seikat saattavatkin estää sopimuksen täyttämisen oikeaan aikaan. Tällaisia seikkoja ovat esimerkiksi yrityksen sisäiset olosuhteet ja täytäntöönpanoapulaisten valinta. Tuottamuksella ei ole tässä yhteydessä merkitystä.⁴¹

Kolmas edellytys sille, että myyjä voi välttää vahingonkorvausvelvollisuuden on, että este - sen lisäksi, että se on myyjän vaikutusmahdollisuuksien ulkopuolella - on sellainen, ettei myyjän voida kohtuudella edellyttää ottaneen sitä huomioon sopimusta tehtäessä. Jos esimerkiksi sellainen vienti- tai tuontirajoitus tai lakko, joka saattaa kohdistua asianomaisen sopimuksen täyttämiseen, oli ennakoitavissa jo silloin, kun sopimus tehtiin, tällaiseen tapahtumaan ei voida vedota vahingonkorvausvelvollisuudesta vapautumisen perusteena.⁴²

⁴⁰ HE 93/1986, 29 ja 73

⁴¹ HE 93/1986, 29 ja 74

⁴² HE 93/1986, 75

Neljänneksi vaaditaan, että myyjä ei kohtuudella ole voinut välttää eikä voittaa estettä tai sen seurauksia. Tämä merkitsee, että jos sopimuksen täyttäminen myyjän suunnitteleamalla tavalla estyy, myyjän on pyrittävä täyttämään sopimus vaihtoehtoisella tavalla, mikäli se on mahdollista.

Esimerkiksi, jos kaupan kohteena on lajitavara, jota on markkinoilla yleisesti saatavilla, ei yhden tavarakappaleen tai tavaraerän tuhoutuminen merkitse ylivoimaista estettä sopimuksen täyttämiseksi. Asianlaita on toisin, jos kauppa koskee ainutlaatuista tavaraa kuten taide-esinettä tai tiettyä käytettyä konetta. Jos tällainen tavara tuhoutuu, myyjällä ei ole vaihtoehtoisia mahdollisuuksia sopimuksen täyttämiseen. Säännös on siis myyjää kohtaan sitä ankarampi, mitä enemmän lajivelvoitteen luonteinen myyjän suoritusvelvollisuus on ja sitä lievempi mitä ahtaammin kaupan kohde on sopimuksessa yksilöity.

Seikoilla, jotka estävät sopimuksen oikea-aikaisen täyttämisen, on usein vain väliaikainen vaikutus myyjän mahdollisuuksiin täyttää sopimus. Vahingonkorvausvelvollisuudesta vapautuminen koskee vain sitä aikaa, jonka esteen vaikutus kestää.

Verrattaessa myyjän vahingonkorvausvelvollisuutta koskevia vapautumisperusteita niihin vapautumisperusteisiin, jotka koskevat myyjän velvollisuutta täyttää sopimus, voidaan havaita, että vahingonkorvausvelvollisuudesta vapautumisen edellytykset ovat myyjän kannalta ankarammat kuin luontois-suoritusvelvollisuudesta vapautumisen edellytykset. Tämä perustuu siihen, että vaikka ei olisikaan mahdollista tai kohtuullista pakottaa myyjää sopimuksen täyttämiseen, voi silti olla perusteltua, että hänen tulee kantaa taloudellinen riski viivästyksen ostajalle aiheuttamasta vahingosta.⁴³

⁴³ Sevon, 82

5 VETÄYTYMINEN KULUTTAJASOPIMUKSESTA

5.1 Käsitteet kuluttaja, elinkeinonharjoittaja, kulutushyödyke

Kuluttajana pidetään luonnollista henkilöä, joka hankkii kulutushyödykkeen pääasiassa muuhun tarkoitukseen kuin harjoittamaansa elinkeinotoimintaa varten. Kuluttaja on siis henkilö, joka ostaa itselleen tai toiselle yksityishenkilölle tavaroita. Hammaslääkäri, joka ostaa tavaroita klinikalleen tai ammattisiivooja, joka hankkii moppeja ammattikäyttöön, ei ole lain tarkoittamassa mielessä kuluttaja.

Jos hyödyke hankitaan sekä yksityistä tarvetta että elinkeinotoimintaa varten, sen tulisi pääasiassa olla tarkoitettu yksityiseen käyttöön, jotta hyödykkeen hankkinut henkilö voitaisiin katsoa kuluttajaksi. Määritelmän ulkopuolelle jäävät siten vain sellaiset tapaukset, joissa henkilö hankkii hyödykkeen pääasiassa liiketoiminnan luontoiseen tarkoitukseen. Esimerkiksi palkkatyöntekijä, joka ostaa kulutushyödykkeenä pidettäviä työvälineitä pääasiassa ammattiinsa liittyvien sivutulojen hankkimista varten, voi vedota kuluttajansuojaa koskeviin säännöksiin.⁴⁴

Elinkeinonharjoittaja on lain mukaan se, joka tuloa tai muuta taloudellista hyötyä saadakseen ammattimaisesti pitää kaupan, myy tai muutoin tarjoaa kulutushyödykkeitä vastiketta vastaan hankittavaksi. Elinkeinonharjoittaja voi olla luonnollinen henkilö tai julkinen tai yksityinen oikeushenkilö.

Koska laissa on nimenomaisesti mainittu, että toiminnan tavoitteena pitää olla tulon tuottaminen tai muu taloudellinen hyöty, eivät julkisyhteisöjen tarjoamat

⁴⁴ HE 360/1992, 46

lakisääteiset palvelut, kuten koulutus, terveyden- ja sairaanhoito, lasten päivähoito ja muut vastaavat toiminnot, joita ei harjoiteta kaupallisten periaatteiden pohjalta, kuulu lain soveltamisalaan.⁴⁵

Kulutushyödykkeellä laissa tarkoitetaan tavaroita, palveluksia sekä muita hyödykkeitä ja etuuksia, joita tarjotaan luonnollisille henkilöille tai joita tällaiset henkilöt olennaisessa määrässä hankkivat yksityistä talouttaan varten. Kulutus-hyödykkeitä ovat muun muassa pankkipalvelut, kaupallisesti järjestettävät kurssit ja koulutus, taide-esineet, korut, antiikki, kaikenlainen sijoitusomaisuus sekä arvopaperit.⁴⁶

5.2 Kuluttajansuojalain soveltamisala

Kuluttajansuojalaki on vuonna 1978 voimaan tullut yleislaki, joka sääntelee kuluttajien ja elinkeinonharjoittajien välisiä suhteita. Laki sisältää säännökset muun muassa mainonnasta, markkinoinnista, tavarán tai palvelun virheestä, taloelementtien kaupasta ja rakennusurakasta sekä kulutusluotoista. Lakiin on tehty viime vuosina useita muutoksia ja lisäyksiä.

Kuluttajansuojalaki koskee kulutushyödykkeen tarjontaa, myyntiä ja muuta markkinointia elinkeinonharjoittajilta kuluttajille. Lakia sovelletaan myös, kun elinkeinonharjoittaja välittää hyödykkeitä kuluttajille.

Laki koskee kaikenlaista mainontaa ja markkinointia, tapahtui se sitten kotona, puhelimitse, sanomalehdissä tai toreilla. Samoin laki koskee kaikkia niitä tilanteita, joissa elinkeinonharjoittajat tarjoavat tuotteitaan kuluttajille ostettavaksi. Lain soveltaminen edellyttää sitä, että kuluttaja antaa jotakin vastiketta. Vaihto eli tilanne, jossa kuluttaja antaa esimerkiksi vanhan esineen

⁴⁵ HE 360/1992, 46

⁴⁶ HE 360/1992, 45

maksuksi uudesta kuuluu lain soveltamisalaan. Ilmaiseksi tai muuten vastikkeetta tarjottaviin tuotteisiin tai palveluihin ei laki sovellu.

Kuluttajansuojalain viides luku sääntelee kuluttajankauppaa. Kuluttajan-kaupalla tarkoitetaan tavarankauppa, jossa myyjänä on elinkeinonharjoittaja ja ostajana kuluttaja. Luvun säännökset koskevat ainoastaan tavaroiden kauppa ja vaihtoa. Soveltamisalan ulkopuolelle jäävät kiinteä omaisuus samoin kuin toisen maalla oleva rakennus, joka luovutetaan käyttö-oikeuksineen maahan. Arvopaperit ja arvo-osuudet sekä saatavat ja muut oikeudet jäävät myös luvun soveltamisalan ulkopuolelle.⁴⁷

Tavarakäsitteen piiriin kuuluvat ennen muuta irtaimet esineet. Tavaralla ei kuitenkaan tässä yhteydessä tarkoiteta pelkästään sellaisia hyödykkeitä, joita yleiskielessä pidetään esineinä. Esimerkiksi polttoaineen myynti pumppaus-laitteesta suoraan auton tankkiin kuuluu luvun säännösten piiriin samoin kuin lämmitysöljyn toimitus suoraan kuluttajan varastointisäiliöön. Myös tietokone-ohjelmien myynti kuuluu luvun säännösten piiriin.

Luvun säännöksiä sovelletaan myös valmistettavaa tavaraa koskeviin tilaus-sopimuksiin, jollei tilaajan asiana ole toimittaa olennaista osaa tarveaineista. Jos tilaaja toimittaa olennaisen osan tavarankäsitteen valmistukseen tarvittavasta materiaalista, kysymyksessä ei ole kauppa vaan palvelus. Tällöin sovelletaan kuluttajansuojalain 8 luvun säännöksiä kuluttajapalvelussopimuksista. Tämä luku koskee palveluksia, joita elinkeinonharjoittaja sopimuksen perusteella vastikkeesta sitoutuu tekemään kuluttajalle.⁴⁸

Luku koskee irtaimen esineen valmistussopimusten lisäksi sopimuksia olemassa olevaan irtaimen esineeseen kohdistuvasta työstä. Tämä käsittää muun muassa erilaiset korjaus- ja huoltopalvelukset, valokuvausfilmien

⁴⁷ HE 360/1992, 47

⁴⁸ HE 360/1992, 77

kehityspalvelut sekä erilaiset eläinten hoitoon liittyvät palvelukset. Toiseksi luvun säännöksiä sovelletaan rakennukseen kohdistuvaa työtä koskeviin sopimuksiin. Tämän lisäksi lukua sovelletaan myös työhön, joka kohdistuu sellaiseen maalla tai vedessä olevaan rakennelmaan, joka ei ole rakennus (esimerkiksi leikkimökki, autokatos, laituri). Myös sellaiset kiinteää omaisuutta koskevat työsuoritukset, joiden kohteena ei ole rakennus, kuuluvat lain säännösten soveltamisalaan (esimerkiksi maanparannustyöt, lumityöt).⁴⁹

Kuluttajansuojalain 9. luku koskee elinkeinonharjoittajan ja kuluttajan välisiä sopimuksia, joiden sisältönä on rakennusta tai sen yhteyteen kuuluvaa kiinteää rakennelmaa varten mitoitettujen asennusvalmiiden rakennuselementtien muodostaman kokonaisuuden toimitus sekä sopimukset, jotka edellä mainittujen elementtien toimituksen lisäksi sisältävät elementtien paikoilleen asennuksen tai osan siihen kuuluvista toimenpiteistä.

Luvun säännökset koskevat myös sopimuksia, joiden sisältönä on rakennuksen tai sen yhteyteen kuuluvan kiinteän rakennelman rakentaminen tai korjausrakentaminen, tällaiseen hankkeeseen liittyvä taloudelliselta merkitykseltään huomattava osaurakka tai taloudelliselta merkitykseltään huomattava asuin-huoneiston peruskorjaus tai -parannus.⁵⁰

Muita kuluttajasopimuksia koskevia lakeja ovat muun muassa valmismatkalaki, joka perustuu pitkälti Euroopan Yhteisöjen neuvoston 13.6.1990 antamaan direktiiviin matkapaketeista, pakettilomista ja kiertomatkoista (90/314/ETY), laki kuluttajansuojasta kiinteistönvälityksessä sekä 1.9.1995 voimaan tullut asuntokauppalaki.

Valmismatkalaki ja asuntokauppalaki ovat soveltamisalaltaan laajempia kuin kuluttajansuojalaki, sillä esimerkiksi valmismatkalaki koskee sekä

⁴⁹ HE 360/1992, 78

⁵⁰ HE 360/1992, 108 - 109

yksityis- että liikematkoja.⁵¹ Asuntokauppalakia sovelletaan vanhojen ja uusien asuntojen (ei kiinteistöjen) kauppaan riippumatta siitä, ovatko osapuolet yksityishenkilöitä vai kuluttajia. Pakottavia lain säännökset ovat kuluttajan asemassa olevan ostajan hyväksi.⁵²

5.3 Myyjän mahdollisuus vetäytyä sopimuksesta

Sopimuksen sitovuuden periaate koskee myös kuluttajakauppaa. Kun sitova sopimus on syntynyt, osapuolilla ei ole oikeutta muuttaa tai purkaa sitä yksipuolisesti.

Kuluttajansuojalain 5. luvussa (kuluttajankauppa) samoin kuin kuluttajapalvelussopimuksia koskevassa luvussa on samansisältöiset määräykset ostajan oikeudesta vaatia sopimuksessa pysymistä kuin kauppalaissa myyjän viivästystä käsittelevässä kohdassa (KL 23 §:n 1 ja 2 momentti).

Lähtökohtana on, että ostajalla säilyy viivästystilanteessa oikeus vaatia sopimuksen täyttämistä. Myyjä voi vapautua suoritusvelvollisuudesta vain, jos sopimuksen täyttämiseksi on voittamaton este tai jos sopimuksen täyttäminen edellyttäisi uhrauksia, jotka ovat kohtuuttomia verrattuna sopimuksen täyttämisen merkitykseen ostajalle. Arvioitaessa suorituksen merkitystä ostajalle on, kuten kauppalaissa vastaavan säännöksen yhteydessä, otettava huomioon muuan muassa se, minkälaiset mahdollisuudet ostajalla on saada korvaava suoritus muualta.⁵³

Jos este tai epäsuhte lakkaa kohtuullisessa ajassa, ostaja voi jälleen vaatia sopimuksen täyttämistä. Vastaava säännös on kauppalaissa. Kauppalaissa mukainen on myös säännös, jonka mukaan ostaja menettää oikeutensa vaatia

⁵¹ Kuluttajansuoja 4/1992, 6

⁵² Komiteamietintö 1989:47, 215 ja 317

⁵³ HE 360/1992, 52

sopimuksen täyttämistä, jos hän viivyttää kohtuuttoman kauan vaatimuksen esittämisessä.

Koska tarjoukset, tilaukset ja muut kauppaan liittyvät sopimukset ovat juridisesti sitovia, joutuu myyjä peruutustilanteessa yleensä korvaamaan ostajan kärsimän vahingon.⁵⁴ Vahingonkorvauksessa sovelletaan samoja periaatteita kuin kauppalaissa vastaavassa kohdassa (ks. s. 19).

KVL 92/33/1786

Autoliikkeen myyjä lupasi hyvittää vanhasta autosta vaihdossa 92.400 markkaa. Myyjä teki kirjallisen tarjouksen, joka oli voimassa setsemän päivää. Myöhemmin samana päivänä myyjä soitti kuluttajalle, perui tarjouksen ja sanoi hyvityshinnan olevan 72.000 markkaa. Myyjälle oli sattunut hinnoitteluerehdys. Kuluttaja ei hyväksynyt peruutusta vaan katsoi, että kirjallinen tarjous oli voimassa. Autoliike vetosi siihen, että myyjä oli harjoittelija, joka oli korjannut virheensä ennen kuin auton ostaja oli tehnyt ostopäätöstä.

Oikeustoimilain mukaan tarjous sitoo antajaansa tarjouksessa mainitun määräajan. Tarjouksen ehtii peruuttaa, jos tekee sen viimeistään silloin, kun toinen osapuoli selvittelee tarjouksen sisältöä. Kuluttajavalituslautakunta katsoi, että tarjous oli edelleen sitova. Myyjä ei peruuttanut tarjousta riittävän ajoissa, koska ostaja oli jo ehtinyt ilmoittaa hyväksyvänsä tarjouksen ja ryhtynyt toimiin tehdäkseen kaupan.

Kiistan käsittelyyn oli kulunut aikaa sen verran, ettei tarjouksessa mainittua uutta autoa ollut enää saatavilla eikä ostaja ollut tehnyt kateostoa, joten tarjouksessa mainittua kauppaa ei voitu enää tehdä. Kuluttajavalituslautakunta suositti autoliikkeen maksamaan kuluttajalle vahingonkorvauksena 8.000 markkaa.

Toisessa löytämässäni tapauksessa kuluttajalla oli oikeus korvauksiin, koska parkettiliike rikkoi sopimuksen ilman pätevää syytä.

⁵⁴ Kuluttajansuoja 1/1994, 22

KVL 90/37/2825

Kuluttaja tilasi liikkeeltä huoneistoonsa parketin asennuksineen ja listoituksineen. Tilauksen yhteydessä liikkeen edustaja kertoi, että asiakkaan valitsemaa parkettia oli varastossa riittävästi. Työn aloittamispäivänä urakoitsija ilmoitti, ettei hän voikaan tehdä sovittuja töitä, koska parkettia ei ollutkaan tarpeeksi.

Asiakas tilasi lähinnä vastaavan parketin asennuksineen toisesta liikkeestä. Työ tehtiin vajaan kuukauden kuluttua ja se maksoi 728 markkaa enemmän kuin ensimmäisen liikkeen kanssa oli sovittu. Tämän summan lisäksi asiakas vaati ensimmäiseltä parkettiliikkeeltä korvausta huoneiston turhaa tyhjentämistyötä varten ottamastaan palkattomasta vapaasta samoin kuin korvausta huonekalujen siirtotyöstä ja niiden purkamisesta sekä posti- ja puhelinkuluista. Yhteensä asiakkaan vaatima korvaussumma oli 1.950 markkaa.

Lautakunta totesi, että parkettiliike oli rikkonut asiakkaan kanssa tekemänsä sopimuksen ilman hyväksyttävää syytä. Liike oli myös toiminut huolimattomasti, koska se ei ollut selvittänyt mahdollisuuksiaan sopimuksen täyttämiseen ennen sopimuksen tekoa. Asiakkaalla oli siis oikeus saada korvaus kuluistaan ja vahingosta. Kuluttajavalituslautakunta suositti parkettiliikettä maksamaan asiakkaalle vahingonkorvauksena hinnaneron ensimmäisen ja toisen parkettiliikkeen välillä. Muita asiakkaan vaatimia korvauksia lautakunta ei pitänyt kaikilta osin perusteltuina vaan kohtuullisti niitä, niin että kaiken kaikkiaan liikkeen oli maksettava asiakkaalleen sopimusrikkomuksesta aiheutuneita kuluja ja vahingonkorvausta 928 markkaa.

Taloelementtien kaupassa on myyjän vetäytymisoikeudesta kuluttajansuojalain 9. luvussa samanlaiset määräykset kuin kuluttajapalvelussopimuksista sekä kuluttajankaupasta. Ainoa ero löytyy vahingonkorvauksesta. Taloelementtien kaupassa tilaajalla on KSL 9. luvun 9 §:n mukaan oikeus vakiokorvaukseen, jos elementtien tai urakan luovutus viivästyy. Tilaajalla on oikeus korvaukseen ilman, että hänen täytyisi erikseen esittää selvitystä aiheutuneesta vahingosta ja sen määrästä. Vakiokorvaus on ensimmäisen viivästyskuukauden aikana kultakin alkaneelta viivästysviikolta 0,5 % ja ensimmäisen

viivästyskuukauden jälkeen kultakin alkaneelta viivästysviikolta 1 % siitä osasta kauppa- tai urakkahintaa, joka vastaa viivästynyttä suoritusta.⁵⁵

Jos viivästys elementtien luovutuksessa viivästyttää muiden, jo toimitettujen elementtien asennusta, vakiokorvauksen määrä lasketaan sellaisesta osasta kauppahintaa, johon on luettu mukaan myös niiden elementtien osuus, joiden asennus on viivästynyt. Jos tilaaja haluaa vedota siihen, että muiden, jo toimitettujen elementtien asentaminen on viivästynyt, hänen on tarvittaessa esitettävä näyttöä tämän väitteen tueksi.

Vakiokorvauksen enimmäismäärä on 10 % siitä osasta kauppa- tai urakkahintaa, joka vastaa viivästynyttä suoritusta tai 10 % siitä osasta kauppahintaa, johon on luettu mukaan myös niiden jo toimitettujen elementtien osuus, joiden asennus on viivästynyt. Vakiokorvauksena maksettava määrä ei kuitenkaan ole mahdollisen korvauksen enimmäismäärä, vaan tilaaja voi vaatia myyjän viivästyksen johdosta korvausta myös siltä osin kuin vahingot ylittävät vakiokorvauksen. Tällöin tilaaja on velvollinen tavalliseen tapaan esittämään näyttöä kärsimästään vahingosta.

Myyjä voi vapautua velvollisuudestaan maksaa tilaajalle vakiokorvaus, jos hän osoittaa viivästyksen johtuvan ylivoimaisesta esteestä. Tällöin tilaaja ei olisi lainkaan oikeutettu korvaukseen.⁵⁶

Taloelementtien kaupassa on tärkeä merkitys myös sopimuksissa käytettävillä alan yleisillä sopimusehdoilla. Talotehtaiden keskusjärjestö Puutaloteollisuus r.y. on vahvistanut yleiset sopimusehdot, jotka kuluttaja-asiamies on tarkastanut ja hyväksynyt.⁵⁷

⁵⁵ HE 360/1992, 113

⁵⁶ HE 360/1992, 114

⁵⁷ Talopaketti: KVL:n ratkaisuja 3, 7

Puutaloteollisuus r.y:n yleisissä sopimusehdoissa on säännelty sopimuksen purkuperusteet. Ylivoimaisesta esteestä johtuvan toimitusajan pitenemisen takia kummallakin sopimusosapuolella on oikeus purkaa sopimus. Esimerkiksi viranomaisen kielto saattaa olla tällainen ylivoimainen este.

Taloelementtien kaupassa sopimuksen peruuttaa useimmiten ostaja. Myyjät vetoavat mahdolliseen purkuoikeuteensa huomattavasti harvemmin, mikä on tietysti luonnollistakin. Purkaminen katsotaan useimmiten sopimusrikkomukseksi ja myyjä joutuu korvaamaan ostajan kärsimän vahingon; näin on myös alla olevassa oikeustapauksessa.⁵⁸

KVL 89/37/1958

Talopakettikaupan sopimusehdon mukaan kauppakirja oli vahvistettava tilausvahvistuksella 14 vuorokauden kuluessa. Kauppa oli lisäksi siten ehdollinen, että ostajilla oli oikeus purkaa sopimus, elleivät he saisi maatilalainaa. Lisäksi kauppakirjassa viitattiin Puutaloteollisuus r.y:n toimitusehtoon. Tilausta ei vahvistettu, mutta ostajat pitivät kauppaa lopullisesti sitovana.

Noin puolen vuoden kuluttua sopimuksen solmimisesta myyjäpuolen alihankkijana ollut talotehdas meni konkurssiin. Osapuolet päättivät purkaa sopimuksen. Kuluttajat vaativat sopimuskumppaniltaan korvausta purkamisesta aiheutuneesta vahingosta. Myyjä vetosi siihen, etteivät kuluttajat olleet ilmoittaneet maatilalainan myöntämisestä ennen konkurssin alkamista. Täten tilausvahvistukselle varattu aika ei ollut vielä alkanut kulua. Kauppa ei ollut saanut lopullista sitovuutta, eikä myyjä ollut velvollinen maksamaan korvausta.

Myyjäyhtiön tulkinta, jonka mukaan 14 päivän aika olisi alkanut kulua vasta siitä, kun ostajat saivat maatilalainapäätöksen, olisi tarkoittanut, että myyjällä olisi ollut yksipuolinen oikeus päättää sopimuksen voimassaolosta yli puolen vuoden kuluttua kauppakirjan allekirjoittamisesta. Lautakunta katsoi tällaisen tulkinnan kuluttajan kannalta kohtuuttomaksi. Määräaika oli laskettava

⁵⁸ Talopaketit: KVL:n ratkaisuja 3, 45

kauppakirjan allekirjoittamisesta. Alihankkijan konkurssi ei ollut riittävä peruste hinnankorotusvaatimukselle. Sopimus purkautui myyjän vastuulle kuuluvasta syystä. Lautakunta suositti, että myyjä korvaisi vahingon 20.000 markalla.

Valmismatkalaissa on säännökset matkanjärjestäjän oikeudesta peruuttaa matka vähäisen osanottajamäärän takia. Valmismatkaa ei ole taloudellisista syistä järkevää toteuttaa, jos yksittäiselle matkalle tai kokonaisuuden muodostavalle matkasarjalle on ilmoittautunut vain vähän osanottajia.⁵⁹ Matkanjärjestäjä voi asettaa matkan toteuttamisen edellytykseksi sen, että matkalle lähtee vähimmäismäärä matkustajia. Vaadittu osanottajamäärä voi koskea joko yksittäistä matkaa tai tiettyyn matkakohteeseen tehtävää matkasarjaa.

Matkanjärjestäjällä on oikeus peruuttaa matka riittämättömän osanottajamäärän takia vain, jos matkanjärjestäjä on esitteessään tai varausasiakirjassa maininnut matkan toteuttamisen riippuvan osanottajien määrästä. Matkanjärjestäjän on mainittava myös ajankohta, jolloin peruuttamisesta viimeistään ilmoitetaan.

Nämä vaatimukset ovat edellä mainitun Euroopan Unionin matkapakettidirektiivin mukaiset.⁶⁰

Suomen Matkatoimistoalan Liitto ry:n ja kuluttaja-asiamiehen 4.5.1995 neuvottelemisissa yleisissä valmismatkaehdoissa on hieman valmismatkalakia tarkemmat säännökset. Niissä on muun muassa määrätty, että peruuttamisesta on ilmoitettava matkustajalle viimeistään 21 vuorokautta ennen matkan alkua.

Jos matkanjärjestäjä peruuttaa matkan, on matkustajan maksusuoritukset palautettava viivytyksettä. Matkanjärjestäjän on lisäksi korvattava

⁵⁹ Oik.min. lainvalm.osaston mietintö: Ehdotus laiksi valmismatkasopimuksista, 29

⁶⁰ HE 237/1992, 19

matkustajalle matkalle lähtöön välittömästi liittyneet peruuttamisen johdosta hyödyttömiksi käyneet kulut. Tältä osin matkustajan oikeudet ovat paremmat kuin direktiivissä. Yleisissä valmismatkaehdoissa on sen sijaan vastaava määräys.

Matkustaja on voinut ryhtyä aiotun matkan vuoksi järjestelyihin tai tehdä hankintoja, jotka osoittautuvat peruutuksen vuoksi turhiksi. Kun matkan peruuttaminen ei tässä tapauksessa johdu matkustajasta eikä ylivoimaiseksi esteeksi katsottavasta syystä, on kohtuullista, että suoranaiset kulut korvataan. Korvattavia kuluja voivat olla kyseisellä matkalla tarvittavien asiakirjojen kuten viisumin tai rokotustodistuksen hankkimiskulut, matkavakuutuksen maksut sekä matkajärjestelyihin liittyneet pankki-, posti-, puhelin- ja matkakulut. Myös joidenkin matkavarusteiden hankkimisesta johtuvat kulut voivat tulla korvattaviksi. Jos kysymyksessä on peruutetulla matkalla tarpeellinen erityisvaruste, jolla ei voida katsoa olevan matkustajalle muutoin hyötyä, tulisi sen hankintakulut korvata.⁶¹ Yleisissä valmismatkaehdoissa on lisäksi määrätty, että jos peruuttamisesta ilmoitetaan myöhemmin kuin 60 vuorokautta ennen matkan alkua, on edellä mainitun - matkan peruuttamisen johdosta hyödyttömiksi käyneiden kulujen - korvauksen oltava vähintään toimistokulujen suuruinen.

Vaihtoehtona peruuttamistilanteissa matkustaja voi vaatia uuden vastaavan matkan alkuperäisestä matkasta maksamallaan hinnalla. Myös direktiivi sisältää vastaavan säännöksen.⁶² Matkanjärjestäjän tulisi tarjota matkustajalle uutta matkaa ensi tilassa ja mahdollisuuksien mukaan jo peruuttamisesta ilmoittaessaan.

Vastaavalla matkalla tarkoitetaan samantyyppistä ja vähintään samantasoista matkaa kuin peruutettu matka. Matkan ei tarvitse suuntautua samaan

⁶¹ HE 237/1992, 10 ja 20

⁶² Kuluttajansuoja 4/1992, 7

matkakohteeseen eikä edes samaan maahan. Sen on kuitenkin tasoltaan ja arvoltaan vastattava alkuperäistä matkaa. Matkustajalla on oikeus päättää, hyväksyykö hän tarjotun korvaavan matkan.⁶³

Matkanjärjestäjä saa kieltäytyä korvaavan matkan järjestämisestä vain, jos se olisi hänelle kohtuuttoman hankalaa tai aiheuttaisi kohtuuttomia kustannuksia verrattuna uuden matkan merkitykseen matkustajalle. Jos kysymyksessä on seuramatka eikä matkanjärjestäjän tuotannossa enää ole vastaavia matkoja, ei ole kohtuullista edellyttää, että matkanjärjestäjä ryhtyisi uuden matkan vaatimiin järjestelyihin yksittäisten matkustajien vaatimuksesta. Matkustajalla on tällaisissa tapauksissa usein mahdollisuus hankkia uusi matka toiselta matkanjärjestäjältä. Jos peruutettu matka oli erikseen suunniteltu tietylle matkustajaryhmälle, voidaan sen sijaan useimmiten edellyttää, että matkanjärjestäjä suunnittelee ryhmälle uuden vastaavan matkan ja toteuttaa sen ilman, että tästä aiheutuu lisäkustannuksia ryhmän jäsenille.⁶⁴

Osapuolet voivat keskenään sopia myös sellaisesta korvaavasta matkasta, joka ei vastaa peruutettua matkaa. Matkustajalle on tällöin palautettava hintojen ero, jos saatu matka on alun perin sovittua matkaa huokeampi, vaikka korvaava matka sisältäisikin kaikki alun perin sovitut palvelut. Jos korvaava matka on tasoltaan sovittua huonompi, on matkustajalle annettava puuttuvia palveluja vastaava hinnanalennus. Jos peruutetun matkan hintaan esimerkiksi oli sisältynyt täysihoito, mutta korvaavaan matkaan kuuluu vain aamukahvi, matkanjärjestäjän on palautettava matkustajalle puuttuvia aterioita vastaava hinnan osa.⁶⁵

Sekä valmismatkalain että uusien valmismatkaehtojen mukaan matkanjärjestäjällä on oikeus peruuttaa matka myös, jos tiettyyn matkakohteeseen

⁶³ HE 237/1992, 21

⁶⁴ Oik.min. lainvalm.osaston mietintö: Ehdotus laiksi valmismatkasopimuksista, 55

⁶⁵ Oik.min. lainvalm.osaston mietintö: Ehdotus laiksi valmismatkasopimuksista, 55

tehtävälle matkasarjalle ei ole ilmoittautunut riittävästi osanottajia. Ennen valmismatkalain voimaantuloa sovelletuissa yleisissä seuramatkaehdoissa ei puhuttu matkasarjasta mitään. Seuraavassa oikeustapauksessa matkanjärjestäjän matkan peruuttamisoikeus siinä tapauksessa, että matkalle ei ollut ilmoittautunut riittävästi osanottajia, ei koskenut tilannetta, jossa lentosarjalle ei ollut ilmoittautunut riittävästi osanottajia.

KVL 92/35/267

Kaksi perhettä oli varannut matkat Jyväskylästä Lantarotelle 23.12. - 1.1. Matkatoimisto ilmoitti heille tämän matkan peruuttamisesta 22.11. Matkojen hinta olisi ollut yhteensä 25.075 markkaa. Matkustajat varasivat saman matkanjärjestäjän matkat Helsingistä Lantarotelle 22. - 29.12. Hinnaksi tuli 24.845 markkaa.

Perheet vaativat korvausta muun muassa matka-ajan lyhenty-
misestä. Matkanjärjestäjän mukaan sen kiintiö matkasta oli loppuunmyyty (40 paikkaa 343:sta). Jyväskylän lentosarja peruuntui muiden matkanjärjestäjien matkojen vähäisen osanottajamäärän vuoksi. KVL suositti matkanjärjestäjää korvaamaan perheiden edestakaiset matkakulut Jyväskylän ja Helsingin välillä, yhteensä 1.800 markkaa.

Kuluttajavalituslautakunnan mukaan, jos matkustajan sopimus-
kumppanin matkoja on myyty riittävästi, mutta lennon jakaneet muut matkanjärjestäjät peruuttavat matkan riittämättömän osanottajamäärän vuoksi, ei kysymys ollut seuramatkaehto-
jen tarkoittamasta peruutustilanteesta, eikä matkanjärjestäjällä ollut oikeutta peruuttaa matkaa. Tällöin matkustajilla oli oikeus korvaukseen muustakin vahingosta kuin matkan toteuttamiseen välittömästi liittyneistä, hyödyttömiksi käyneistä menoista. Koska peruutetun matkan piti alkaa Jyväskylästä, katsoi lautakunta korvattavaksi vahingoksi kohtuulliset edestakaiset matkakulut Jyväskylästä Helsinkiin ja pysäköintikulut Helsinki-Vantaan lentoasemalla. Kun uusi matka oli peruutettua halvempi, ei matkustajille ollut syntynyt sen osalta muuta korvattavaa vahinkoa.⁶⁶

Uusissa valmismatkaehdoissa on otettu huomioon yllä mainitun kaltaiset tapaukset. Niiden mukaan matkanjärjestäjällä olisi ollut oikeus peruuttaa

⁶⁶ Kuluttajansuoja 5/1993, 19

matka matkasarjan riittämättömän osanottajamäärän vuoksi. Näin ollen ei matkanjärjestäjän olisi myöskään tarvinnut korvata matkustajien vaatimia matka- ynnä muita kuluja, koska ne eivät olleet välittömästi matkan toteuttamiseen liittyviä hyödyttömiksi käyneitä menoja.

Matkanjärjestäjällä on valmismatkalain 12 §:n mukaan myös oikeus peruuttaa matka ylivoimaisen esteen takia, eli jos mahdollisuudet toteuttaa matka ovat sopimuksen solmimisen jälkeen vaikeutuneet olennaisesti matkakohteessa tai sen läheisyydessä ilmenneiden sotatoimien, luonnonmullistuksen, lakon tai vastaavan tilanteen takia. Matkanjärjestäjän voi käytännössä olla hyvin vaikea toteuttaa matka esimerkiksi silloin, kun lentoyhtiö on peruuttanut lennot kohteeseen.⁶⁷ Matkan saa samoin peruuttaa, jos matkakohteen keskeisten palvelusten, kuten sähkön tai veden saanti, on keskeytynyt esimerkiksi luonnonmullistuksen tai lakon vuoksi. Matkanjärjestäjän käyttämän hotellin henkilökunnan lakko ei sen sijaan yleensä oikeuta peruuttamiseen, koska tavallisesti on mahdollista järjestää korvaava majoitus. Jos lakon piiriin sen sijaan kuuluu matkakohteen muidenkin vastaavien majoitustilojen henkilökunta, peruuttaminen on mahdollista.⁶⁸

Matkanjärjestäjällä on lisäksi oikeus matkan peruuttamiseen, jos matkustajan henki tai terveys vaarantuisi jostain muusta odottamattomasta syystä, vaikka matkanjärjestäjä muutoin pystyisikin järjestämään matkan sovitusti.⁶⁹ Säännöksessä tarkoitettu syy voi olla esimerkiksi matkakohteessa odottamatta ilmennyt vakava tarttuva tauti tai vakavat levottomuudet, jotka voivat vaarantaa myös sivullisten turvallisuuden.⁷⁰

⁶⁷ Oik.min. lainvalm.osaston mietintö: Ehdotus laiksi valmismatkasopimuksista, 30

⁶⁸ HE 237/1992, 20

⁶⁹ Kuluttajansuoja 4/1992, 7

⁷⁰ HE 237/1992, 20

Yllä mainitut peruuttamissäännökset ovat yleisten valmismatkaehtojen mukaisia.

Arvioitaessa sitä, onko matkanjärjestäjällä oikeus peruuttaa matka, voidaan ottaa huomioon viranomaisten mahdollisesti antamat matkustamista koskevat suositukset. Ulkoasiainministeriö voi antaa esimerkiksi sotatoimialueille tai niiden läheisyyteen suuntautuvia matkoja koskevia suosituksia. Sosiaali- ja terveysministeriö voi puolestaan antaa suosituksia matkustamisesta alueelle, jolla on ilmennyt vaarallinen epidemia. Jos viranomainen ei pidä matkustamista suotavana, matkanjärjestäjällä on oikeus peruuttaa matka.⁷¹

Myös näissä tapauksissa matkanjärjestäjän on palautettava viivytyksettä matkustajan maksusuoritukset, jollei matkustaja saa peruutetun matkan tilalle uutta korvaavaa matkaa. Kun matka peruutetaan ylivoimaiseksi esteeksi katsottavan tilanteen vuoksi, matkanjärjestäjällä ei ole velvollisuutta korvata matkustajalle peruuttamisesta mahdollisesti aiheutuvia kuluja tai muuta vahinkoa.

Jos peruuttamiseen oikeuttava peruste syntyy matkan aikana, matkanjärjestäjällä on oikeus keskeyttää matka tai tehdä matkaohjelmaan muita välttämättömiä muutoksia.⁷² Matkan saa keskeyttää samoin edellytyksin kuin peruuttaa. Näin ollen vaaditaan, että matkanjärjestäjän mahdollisuudet toteuttaa matka sovitulla tavalla matkan jäljellä olevilta osin ovat olennaisesti vaikeutuneet tai että matkan jatkaminen voi vaarantaa matkustajan hengen tai terveyden. Jos matka keskeytetään tai matkaohjelmaa muutetaan, matkanjärjestäjä saa pitää matkustajan maksaman hinnan vain siltä osin kuin sopimus

⁷¹ HE 237/1992, 20

⁷² Kuluttajansuoja 4/1992, 7

on täytetty, mutta matkanjärjestäjä ei ole velvollinen korvaamaan matkustajalle keskeytyksestä tai muutoksesta mahdollisesti aiheutuvia kuluja tai muuta vahinkoa.⁷³

5.4 Ostajan mahdollisuus vetäytyä sopimuksesta

5.4.1 Yleistä

Kuluttajansuojalain tärkeänä lähtökohtana on kuluttajan käsittäminen heikommaksi osapuoleksi markkinoilla suhteessa yrityksiin. Kuluttajien ajatellaan heikon taloudellisen asemansa, puutteellisen koulutuksensa ja huonon markkinoihin perehtymisensä vuoksi olevan keskimääräistä huonommin varustettuja kuluttajan rooliinsa, minkä vuoksi he ovat sosiaalisista syistä erityisesti suojan tarpeessa. Kuluttajansuojajärjestelmissä on kysymys erityissuojasta, jota kuluttaja saa muun lainsäädännön lisäksi tai kuluttajaan tarkemmin kohdennettuna.⁷⁴

Kuluttaja ei aina harkitse tarkkaan jokaista tekemäänsä hankintaa. Monissa tapauksissa kulutustavaran ostaminen tai kulutuspalvelun hankkiminen on seurausta tilapäisestä päähänpistosta, joita usein tarkoitukseen sopivat markkinointitoimenpiteet ja tehokkaat myyjät ovat pönkittäneet. Perinteinen sopimusoikeus ei normaalisti tarjoa kuluttajalle mitään suojaa sellaisten päähänpistojen seurauksia vastaan, ei edes silloin, kun ne ovat selvästi myyjäpuolen provosoimia.⁷⁵

Kuluttajaoikeuden kehittyessä on keskusteltu mahdollisuuksista rajoittaa sopimussidonnaisuutta ja myöntää kuluttajalle oikeus perua sopimus määrätyn

⁷³ HE 237/1992, 21

⁷⁴ Sorsa, 24

⁷⁵ Wilhelmsson I, 199

ajan kuluessa sopimuksen tekemisen jälkeen. Tämä niin sanottu katumusviikko merkitsee käytännössä sitä, että kuluttaja voi yksipuolisesti peruuttaa sopimuksen syntyyn johtaneen tahdonilmaisunsa. Tällainen sääntely, vaikka se onkin merkittävä poikkeama sopimusoikeuden perinteisistä lähtökohdista, ei ole vastoin markkinatalouden perusteita, koska katumusmahdollisuudella laajennetaan kuluttajan mahdollisuuksia käyttäytyä järkevästi markkinoilla teoriassa edellytetyllä tavalla.⁷⁶ Tältä kannalta pitäisi muun muassa Wilhelmssonin mielestä olla mahdollista keskustella katumusoikeudesta kuluttajasuhteiden yleisenä periaatteena.

Eri sopimuksentekotilanteissa peruuttamisoikeuden myöntämistä voidaan perustella hieman erilaisin perustein. Yhteistä näille perusteluille on se, että peruuttamisoikeuden avulla pyritään ehkäisemään niiden häiriötekijöiden vaikutusta, jotka sopimuksentekotapahtumassa voivat kohdistua kuluttajan päätöksentekoon. Häiriötekijöistä mainittakoon koti- ja postimyyynnissä myyjän tietynlainen painostusmahdollisuus ostajan päätäntään. Toistaiseksi on kuitenkin pääasiassa tyydytty siihen, että pyritään aikaansaamaan perumisoikeutta koskevia säännöksiä sellaisissa tapauksissa, joissa muilla perusteilla on katsottu voitavan väljentää sopimussidonnaisuutta. Lainsäädännöllä toteutetusta sopimuksen perumisoikeudesta on parhaana esimerkkinä KSL:n 6 luvun koti- ja postimyyntiä koskevat säännökset, joista jäljempänä tarkemmin.⁷⁷

5.4.2 Sosiaalinen suorituseste

Tässä yhteydessä voidaan Wilhelmssonin mukaan viitata myös sosiaalista suoritusestettä koskevaan oppiin. Voitaisiin puhua sosiaalisesta peruuttamisoikeudesta, joka antaisi kuluttajalle oikeuden peruuttaa kauppa, mahdollisesti

⁷⁶ Sorsa, 59

⁷⁷ Sorsa, 59

ilman vahingonkorvausvelvollisuutta, jos häntä kohtaisi sairaus, työttömyys tai muu vastaava tapahtuma, jonka johdosta hänelle aiheutuu maksu-vaikeuksia.⁷⁸

Joissakin tapauksissa voitaisiin jopa ajatella mentävän vielä pitemmälle ja myöntää sosiaalisen palautusoikeuden olemassaolo, jota mainittujen edellytysten vallitessa voitaisiin käyttää hyväksi sen jälkeen kun elinkeinonharjoittaja on täyttänyt suoritusvelvollisuutensa, jos suoritus voidaan palauttaa elinkeinonharjoittajalle.⁷⁹

Kuluttajansuojalain kuluttajakauppaa koskevissa uudistetuissa säännöksissä on sosiaalista suoritusestettä koskevaa oppia sovellettu säännöksissä, jotka koskevat kuluttajan vahingonkorvausvelvollisuutta kaupan peruutuksen johdosta. On haluttu antaa erityinen mahdollisuus sovittelaa vahingonkorvausta tällaisissa tapauksissa.

Kuluttaja-asiamies on myös eräässä ratkaisussa jopa nimenomaisesti lausunut, että kuluttajakaupassa ollaan hyväksymässä sellainen käytäntö, että niin sanottu sosiaalinen force majeure erityisesti pitkäaikaisissa sopimuksissa antaa kuluttajalle oikeuden purkaa kauppa kohtuullista korvausta vastaan.⁸⁰

KA 84/40/3689

Elinkeinoonharjoittaja myi tinasta tehtyjä shakkinappuloita kuluttajalle pitkäaikaisella sopimuksella, jonka mukaan kuluttajan oli ostettava ja maksettava yksi nappula kuukaudessa hintaan 145 mk kappale. Kuluttaja-asiamies neuvotteli elinkeinoonharjoittajan kanssa, vaati ja sai myös aikaan sen, että elinkeinoonharjoittaja lisäsi sopimuksensa ehtoihin kohdan, jonka mukaan kuluttajalla oli oikeus sanoa sopimus irti kesken sen voimassaolon

⁷⁸ Wilhelmsson I, 201

⁷⁹ Wilhelmsson I, 201

⁸⁰ Wilhelmsson II, 137

(maksamalla pieni korvaus), jos sopimuksen täyttäminen tulisi kuluttajalle kohtuuttoman raskaaksi sairauden, työttömyyden tai muun vastaavan kuluttajan maksukykyä heikentävän syyn takia. Päätöksen perusteluissaan kuluttaja-asiamies viittasi nimenomaisesti sosiaaliseen suoritusesteeseen.

KA 82/40/1166

Televisioiden vuokrausta harjoittavan liikkeen vuokrausehdoissa oli maininta, että kuluttaja sai sanoa sopimuksen irti pitkäaikaisen sairauden tai toiselle paikkakunnalle muuton takia. Kuluttaja-asiamies sai liikkeen täydentämään ehtojaan lisäyksellä, että myös työttömyys katsottiin tällaiseksi irtisanomiseen oikeuttavaksi perusteeksi.

Edellytykset sosiaaliseen suoritusesteeseen vetoamiselle

- 1) Kuluttajaa on kohdannut jokin erityinen tapahtuma, jonka vuoksi hän on joutunut maksuvaikeuksiin. Tällaisia tapahtumia voivat olla:

- Muutokset velallisen terveydentilassa. Velallisen sairaus sekä muu velallista kohdannut fyysinen vahinko muodostaa ehkä tyypillisimmän esimerkin tapahtumasta, jolla voi olla merkitystä esillä olevassa yhteydessä. Niin fyysiseen kuin psyykkiseenkin sairaustilaan on luonnollisesti voitava vedota.

- Muutokset velallisen työtilanteessa. Toinen lainsäädännössä mainittu tyyppi-esimerkki merkittävästä tapahtumasta on velallisen työttömyys. On selvää, että myös muut tähän verrattavat ilmiöt työelämän alueella, kuten esimerkiksi työ lyhennetyin työviikoin ja alennetuin palkoin sekä tavanomaisten ylityömahdollisuuksien loppuminen, ovat relevantteja, jos muut sosiaalisen suoritusesteen edellytykset täyttyvät.

- Muutokset velallisen asumistilanteessa. Velalliselle, joka on sanottu irti vuokra-asunnostaan tai jota muulla tavalla on kohdannut asunnottomuus, voi tästä syystä olla aiheutunut sellaisia uusia taloudellisia rasituksia - esimerkiksi siitä syystä, että hänen on ollut pakko vuokrata uusi kalliimpi asunto tai jopa

ostaa asunto sekä maksaa mahdollisesta tilapäisestä asunnosta ja muutosta ym. - että asumistilanteessa sattuneet muutokset voidaan katsoa hyväksyttäväksi syyksi sosiaaliseen suoritusesteeseen vetoamiselle.

- Muutokset velallisen perhesuhteissa. Erilaiset muutokset perheolosuhteissa (ja suhteissa läheisiin henkilöihin yleensäkin) voivat johtaa niin siihen, että velallisen kustannusrasitus lisääntyy, kuin siihenkin, että hänen tulonsa (merkityksessä käytettävissä olevat tulot), vähenevät. Sosiaalista suoritusestettä koskevan opin suhteen merkityksellisenä tapahtumana on sen vuoksi mainittu esimerkiksi velallisen avioero ja sellaisen läheisen henkilön kuolema, jonka kanssa velallinen on elänyt yhteisessä taloudessa. Jos perheenjäsentä tai muuta velallista lähellä olevaa henkilöä on kohdannut sairaus tai onnettomuus, myös näihin voidaan vedota sosiaalisen suoritusesteen aiheuttamana tapahtumana, jos ne vaikuttavat velallisen maksukykyyn heikentävästi.⁸¹

- 2) Tällaisella erityisellä tapahtumalla ja velallisen maksuvaikeuksilla täytyy olla selvä syy-yhteys toisiinsa. Jos velallinen on esimerkiksi sairastunut tai tullut työttömäksi, tällä ei ole merkitystä, ellei sairaus tai työttömyys ole johtanut maksuvaikeuksiin.⁸²
- 3) Mahdollisuudet vedota sosiaaliseen suoritusesteeseen riippuvat siitä ajankohdasta, jolloin maksuvaikeudet tai este sattuivat sekä velallisen mahdollisuuksista ennakoida näitä. Sen seikan, että este on ollut olemassa sopimusta solmittaessa, ei katsota muodostavan estettä seuraamuksen lieventämiselle, jos velallinen ei tuona ajankohtana voinut ennakoida niitä vaikeuksia, joita tapahtumasta saattaisi seurata. Mutta jos velallinen saattoi

⁸¹ Wilhelmsson II, 194 - 196

⁸² Wilhelmsson II, 197

ennakoida tulevat vaikeudet jo sopimusta tehdessään, se estäisi siis mahdollisuuden vedota sosiaaliseen suoritusesteeseen.⁸³

KVL 88/37/965

Kuluttaja peruutti tilaussopimuksen vedoten sairauteensa. Sairaus oli kuitenkin ollut tiedossa jo ennen sopimuksen tekemistä, eikä hänen tilassaan ollut sen jälkeen tapahtunut olennaisia muutoksia. Talotehdas pidätti vahingonkorvauksena kuluttajan maksamat 10 prosenttia kauppahinnasta eli 19 840 mk. Kuluttaja katsoi 5 prosentin olevan riittävä korvaus. - Lautakunta totesi kuluttajan purkaneen sopimuksen ilman laillista perustetta. Sopimus-oikeudellisten periaatteiden mukaisesti hän oli velvollinen korvaamaan sopimuskumppanilleen aiheutuneen vahingon. Koska talon valmistamiseen ei ollut vielä ryhdytty, lautakunta arvioi 10 000 mk olevan riittävä korvaus vahingosta.

- 4) Velallisen on tullut joutua maksuvaikeuksiin pääasiallisesti ilman omaa syytä. Jos maksuvaikeudet kokonaan tai suurelta osalta ovat itse aiheutettuja, seuraamuksen lieventäminen ei tule kysymykseen. Jos kuluttaja on esimerkiksi ilman syytä sanonut itsensä irti työpaikastaan ja joutunut työttömäksi, hän ei voisi vedota sosiaaliseen suoritusesteeseen.⁸⁴

Sosiaaliseen suoritusesteeseen liittyviä oikeusseuraamuksia koskevassa harkinnassa ei kuitenkaan voida ottaa huomioon ainoastaan sen osapuolen etua, jota kyseinen tapahtuma koskee. Esimerkiksi sopimuksen peruuttamisesta aiheutuvaa vahingonkorvausta soviteltaessa on otettava huomioon jossain määrin myös vastapuolen (elinkeinonharjoittajan) etu.⁸⁵

⁸³ Wilhelmsson I, 298

⁸⁴ Wilhelmsson II, 200

⁸⁵ Wilhelmsson I, 299

5.4.3 Kuluttajankauppa

Sosiaalista suoritusestettä koskevasta opista huolimatta tilauksen peruuttamista pidetään yhä edelleen sopimuksen rikkomisena myös kuluttajakaupassa. Kuluttajansuojalain viidennen luvun 25 §:n mukaan, jos ostaja rikkoo sopimuksen peruuttamalla tavarankin tilauksen ennen tavarankin luovutusta, myyjällä ei ole oikeutta pysyä sopimuksessa ja vaatia kauppahinnan maksamista. Sen sijaan myyjällä on oikeus korvaukseen hänelle aiheutuvasta vahingosta.

Tämä säännös vastaa periaatteiltaan kauppalain 52 §:n 2 momentissa olevaa tilauksen peruuttamista koskevaa säännöstä. Kuluttajansuojalaissa oleva pykälä on kuitenkin soveltamisalaltaan laajempi kuin kauppalain vastaava säännös, joka koskee vain ostajaa varten erityisesti valmistettavan tai hankittavan tavarankin tilausta. Koska tilauksen peruuttamisesta yleensä aiheutuu myyjälle vähemmän vahinkoa silloin, kun kaupan kohteena on standarditavara, jolle on markkinoilla yleistä kysyntää ja jonka myyjä siten voi myydä toiselle ostajalle, ei ole katsottu olevan syytä rajoittaa puheena olevaa säännöstä pelkästään erityisvalmistetun tai erityisesti ostajaa varten hankittavan tavarankin kauppaan.⁸⁶

Jos ostaja peruuttaa tilauksen, myyjällä on kuluttajansuojalain mukaan oikeus korvaukseen ensinnäkin niistä erityisistä kustannuksista, joita hänelle on aiheutunut sopimuksen tekemisestä ja täyttämisestä ja joita hän ei voi hyödyntää muulla tavalla. Tällaisia ovat esimerkiksi materiaali- ja työ- kustannukset, jotka myyjä on jo pannut tavarankin valmistukseen ja joista hän ei voi hyötyä esimerkiksi tekemällä tavarankin valmiiksi ja myymällä sen toiselle ostajalle. Tavarankin valmistusta varten tilatun erikoismateriaalin hankintakustannukset voivat myös tulla korvattaviksi, vaikka materiaali vielä olisikin

⁸⁶ HE 360/92, 16

käyttämättä, jos myyjä ei voi hyödyntää materiaalia muiden sopimusten täyttämisessä.⁸⁷

Jos kysymyksessä on tavara, jonka myyjä on hankkinut valmiina ostajalle toimitettavaksi, voivat hankintakustannukset vastaavasti tulla korvattaviksi, jos tavaralle ei todennäköisesti ole löydettävissä toista ostajaa eikä myyjä voi rajoittaa vahinkoa esimerkiksi peruuttamalla oman tilauksensa. Näin voi olla esimerkiksi, jos kysymyksessä on erityisesti ostajaa varten hankittu erikoistavara, joka ei kuulu myyjän tavanomaiseen valikoimaan ja jolle ei ole yleistä kysyntää. Ostaja voi joutua korvaamaan myös sopimuksentekoa mahdollisesti edeltäneestä tarjouksen tai kustannuslaskelman laatimisesta aiheutuneet menot.⁸⁸

Muusta vahingosta, kuten siitä voitosta, joka sopimuksesta olisi myyjälle kertynyt, hänellä on oikeus kohtuulliseen korvaukseen. Sen suuruutta määrättäessä otetaan huomioon tavarán hinta, peruutuksen ajankohta, sopimuksen täyttämiseksi tehdyt toimenpiteet sekä muut seikat.⁸⁹

Sopimukseen perustuvan voiton täysimääräistä korvaamista ei voida pitää perusteltuna pelkästään sillä perusteella, että sopimus on syntynyt. Voiton on katsottava kertyvän vähitellen sitä mukaa kuin sopimus täytetään, ja näin ollen myös saamatta jäävästä voitosta suoritettavaa korvausta määrättäessä otetaan huomioon se, miten pitkälle sopimuksen täyttäminen on edennyt. Jos tilauksen peruuttaminen tapahtuu niin aikaisessa vaiheessa, että myyjä ei vielä ole ryhtynyt olennaisiin toimenpiteisiin sopimuksen täyttämiseksi, ei ostajaa voida velvoittaa suorittamaan täyttä korvausta myyjän saamatta jääneestä voitosta. Jos sitä vastoin tilaus peruutetaan vasta siinä vaiheessa, kun myyjä

⁸⁷ Oik.min. lainvalm.osaston mietintö: Ehdotus KSL:n muuttamisesta, 144 - 145

⁸⁸ HE 360/1992, 71

⁸⁹ HE 360/1992, 16

esimerkiksi on jo saanut tilatun tavarahan lähes valmiiksi tai muuten tehnyt kaikki olennaiset toimenpiteet sopimuksen täyttämiseksi, on perusteltua, että hän aiheutuneiden kustannusten lisäksi saa korvauksen myös siitä voitosta, joka sopimuksen oli määrä tuottaa.⁹⁰

Muina voitosta suoritettavaan korvaukseen vaikuttavina seikkoina otetaan huomioon muun muassa se, minkälaisesta tavarasta on kysymys ja minkälainen kysyntä sillä on markkinoilla. Jos kaupan kohteena on sarjavalmisteinen tavara, jolla on jatkuva menekki, ei yksittäisen tilauksen peruuttaminen yleensä aiheuta korvattavaa voiton menetyistä. Voiton korvaaminen voi siten tulla kysymykseen lähinnä tapauksissa, joissa tavaralla ei ole lainkaan yleistä kysyntää tai kysyntä on vähäistä tai satunnaista.⁹¹

Myyjällä ei kuitenkaan ole oikeutta vahingonkorvaukseen, jos tilauksen peruuttaminen johtuu laista, yleisen liikenteen tai maksuliikenteen keskeytyksestä tai muusta samankaltaisesta esteestä, jota ostaja ei kohtuudella voi välttää eikä voittaa.⁹² Nämä poikkeukset vastaavat kauppalain mukaisia vapautumisperusteita.

Lisäksi ostajan suoritettavaksi tulevaa korvausta voidaan sovitella, jos se muuten olisi kohtuuton. Erityisesti vahingonkorvausta voidaan sovitella silloin, kun tilauksen peruuttaminen johtuu maksuvaikeuksista, joihin ostaja on joutunut sairauden, työttömyyden tai muun erityisen seikan vuoksi pääasiassa ilman omaa syytään.

⁹⁰ Oik.min. lainvalm.osaston mietintö: Ehdotus KSL:n muuttamisesta, 146

⁹¹ HE 360/92, 71

⁹² HE 360/92, 72

Lain valmisteluvaiheessa ehdotettiin jopa, että ostaja vapautuisi kokonaan vahingonkorvausvelvollisuudesta sosiaalisen suoritusesteen perusteella.⁹³ Useat elinkeinoelämän järjestöt suhtautuivat ehdotukseen kuitenkin kielteisesti ja pitivät sitä liian laajana. Säännöksen poistamista perusteltiin muuan muassa sillä, että sosiaaliset näkökohdat olivat saaneet siinä liian painotetun merkityksen, ja että kuluttajan mahdollisuudet sopimustensa täyttämiseen pitäisi turvata sosiaalilainsäädännön avulla. Ehdotettu säännös olisi aiheuttanut myös epävarmuutta sopimussuhteisiin ja saattanut johtaa luottotietojen tarkastamiseen myös käteiskaupassa.⁹⁴ Kuluttajan olisi ehkä myös ollut hieman liian helppoa peruuttaa tilauksensa tietäen, että vetoamalla sosiaaliseen suoritusesteeseen voi välttää myös vahingonkorvausvelvollisuuden.

Peruutustilanteiden selvittelyn helpottamiseksi on mahdollista sopimusehdoin standardisoida ostajan suoritettavaksi tuleva vahingonkorvaus. Tämä merkitsee, että korvauksen määrää ei tarvitsisi selvittää erikseen kussakin yksittäistapauksessa vaan se voisi määräytyä kaavamaisesti osuutena kauppahinnasta tai muun vakioperusteen mukaan. Tällaisten sopimusehtojen pätevyyden edellytyksenä on, että sopimuksen mukainen korvaus on kohtuullinen ottaen huomioon tilauksen peruuttamisesta alalla yleensä aiheutuva vahinko sekä lakiin sisältyvät korvausperiaatteet.⁹⁵ Vakioinnin etuna on, että ostaja välttyy korvausvaatimuksilta, joiden perusteita hän ei pysty arvioimaan.⁹⁶ Vakiokorvaustakin voidaan yksittäistapauksissa sovitella, jos se ylittää merkittävästi vahingonkorvauksen, johon myyjällä olisi oikeus lain mukaan.

⁹³ Oik.min. lainvalm.osaston mietintö: Ehdotus KSL:n muuttamisesta, 28 ja 147

⁹⁴ Telaranta, 54 - 55

⁹⁵ HE 360/1992, 16

⁹⁶ Kuluttajansuoja 3/1994, 13

Useilla aloilla onkin päädytty peruutuksesta aiheutuvan vahingonkorvauksen vakioimiseen. Vahingonkorvaus tai sopimussakko on yleensä tietty prosentti kauppahinnasta. Kohtuullisena määränä voidaan pitää 10 - 20 prosenttia kauppahinnasta tapauksesta riippuen. Jos peruutus koskee vain osaa toimituksesta, lasketaan vahingonkorvauksen tai sopimussakon suuruus tämän osatoimituksen hinnasta.⁹⁷

Esimerkiksi autokaupassa (Autokaupan tilaus- ja kauppasopimusehdot 1.1.1994), jos ostaja ilman hyväksyttävää syytä peruuttaa kaupan ennen ajoneuvon luovutusta, on autoliikkeellä oikeus periä vahingonkorvauksena 10 % sopimuksen mukaisesta ajoneuvon käteishinnasta, kun käteishinta on enintään 25 000 markkaa. Tämän ylimenevästä kauppahinnan osasta vahingonkorvaus on kolme prosenttia.⁹⁸

Aiempien tilaussopimusehtojen mukaan autoliikkeellä oli oikeus periä sopimussakkona 10 % ajoneuvon käteishinnasta. Nykyisissä ehdoissa oleva vahingonkorvauksen porrastus vastaa kuluttajavalituslautakunnan jo aiemmin noudattamaa ratkaisukäytäntöä, jossa sopimussakko on yleensä kohtuullistettu viiteen prosenttiin käteishinnasta lukuunottamatta kaikkein halvimpia ajoneuvoja.

KVL 82/33/3929

K allekirjoitti illalla klo 18 aikoihin sopimuksen uuden auton kaupasta. Hän peruutti kaupan seuraavana aamuna, jolloin E vaati sopimusehtojen mukaista 10 %:n sopimussakkoa. KVL katsoi vaaditun määrän olevan kohtuuton, kun auto oli varattu K:lle vain yhden yön ajan, jolloin tehokasta myyntiaikaa ei lainkaan kulunut. Auto oli jo liikkeessä, eikä se ollut K:n käytössä lainkaan. E:lle ei voitu katsoa aiheutuneen kaupasta erityisiä kustannuksia. KVL sovitteli sopimussakkoa 6 250 mk:sta 3 000 mk:aan.

⁹⁷ Rakennustarvikkeet: KVL:n ratkaisuja 4, 13

⁹⁸ Kuluttajansuoja 1/1994, 18

Myös rakennuspuusepäntuotteiden (Rakennuspuusepäntuotteiden yleiset sopimusehdot 1.7.1994) kaupassa ostajan maksettavaksi tuleva vahingonkorvaus on vakioitu. Korvausmäärä on porrastettu sekä peruutusajankohdan että kauppahinnan suuruuden mukaan. Jos ostaja peruuttaa tilauksensa hyvissä ajoin, viimeistään 30 päivää ennen sovittua toimitusajankohtaa, vakiokorvauksen määrä on 1 000 markkaa. Jos kauppahinta on alle 10 000 markkaa, vakiokorvaus on kuitenkin 10 % kauppahinnasta. Myöhemmin tehdystä peruutuksesta ostajan on maksettava vakiokorvausta 10 % kauppahinnasta. Vakiokorvausmääristä voidaan poiketa, jos voidaan näyttää toteen, että vahingon määrä oli todellisuudessa tätä suurempi tai pienempi.⁹⁹

Joskus saattaa suurikin purkuraha olla kohtuullinen; erityisesti tapauksissa, joissa tavara on valmistettu tai tilattu erityisesti ostajaa varten.¹⁰⁰

KVL 90/37/1897

Kuluttaja purki 2 905 mk maksaneen erikoisvalmisteisen kylpyammeen kaupan omasta syystään ja piti myyjän perimää 1 500 mk:n purkurahaa kohtuuttoman suurena. Maahantuojan varastossa ei tuolloin ollut kyseistä ammemallia, joten liike joutui tilaamaan ammeen Saksasta. Liike oli myöhemmin myynyt ammeen edelleen 980 mk:lla, josta kaupasta liike esitti kuitin. - Koska myyjä esitti selvityksen kaupan purkamisesta aiheutuneista todellisista kuluistaan ja koska amme oli erikoisvalmisteinen, lautakunta ei pitänyt purkurahaa tässä tapauksessa kohtuuttoman suurena.

5.4.4 Taloelementtien kauppa ja rakennusurakka

Kuluttajansuojalain 9. luvun säännökset, jotka koskevat taloelementtikaupan peruuttamista, ovat yhdenmukaiset kuluttajansuojalain 5. luvun säännösten

⁹⁹ Kuluttajansuoja 3/1994, 14

¹⁰⁰ Rakennustarvikkeet: KVL:n ratkaisuja 4, 13

kanssa. Samansisältöiset kuluttajankaupan kanssa ovat myös tilauksen peruuttamisesta aiheutuvaa vahingonkorvausvelvollisuutta sekä korvauksen sovittelua koskevat säännökset.

Myös talopakettien ja -elementtien kuluttajakauppaa koskevissa yleisissä sopimusehdoissa (Rakennustuoteteollisuus: Talopakettien ja -elementtien kuluttajakauppaa sekä asennusta koskevat yleiset sopimusehdot 1994) on tilauksen peruuttamisesta aiheutuva vahingonkorvaus vakioitu. Jollei vahingon määrästä erikseen muuta näytetä, korvaus on määrältään käsirahan suuruinen eli kolme prosenttia kauppahinnasta. Vakiokorvauksen määrästä voidaan poiketa, jos jompikumpi osapuoli erikseen näyttää, että peruuttamisesta aiheutunut todellinen vahinko eroaa siitä olennaisesti.

Samoin kuin kuluttajankaupassa niin myös taloelementtien kaupassa ostajan maksettavaksi tulevaa vahingonkorvausta voidaan sovitella ja kohtuullistaa erityisesti, jos peruutus aiheutuu maksuvaikeuksista, joihin ostaja on joutunut sairauden, työttömyyden tai muun erityisen seikan vuoksi pääasiassa omatta syyttään.

Puutaloteollisuus ry:n sopimusehdoissa on annettu jo ennen KSL:n 9. luvun säännösten voimaantuloa ostajalle purkuoikeus niin kutsutun sosiaalisen suoritusesteen takia korvaamalla myyjälle aiheutunut vahinko kohtuulliseksi katsottavalla määrällä.¹⁰¹

KVL 89/37/1873

Lokakuussa 1988 tilattu talopaketti oli sovittu toimitettavaksi toukokuussa 1989. Tilaus peruutettiin maaliskuussa tilaajan lapsen sairastuttua. Ostaja maksoi purkurahana 24 780 mk. Hän vaati siitä palautettavaksi 13 645 mk. Puutaloteollisuus ry:n sopimusehtojen mukaan ostajalla on purkuoikeus muuan muassa perheessä sattuneen vakavan sairauden johdosta. Tällöin

¹⁰¹ Talopaketit: KVL:n ratkaisuja 3, 15

vahingonkorvauksen yläraja on 5 prosenttia kauppahinnasta. Lautakunta sovitteli talotehtaan ja kuluttajan välillä tehtyä sopimusta, jonka mukaan kuluttajan olisi tullut maksaa yli 10 prosenttia kauppahinnasta. Kuluttajan ei ollut maksettava enempää kuin 5 prosenttia kauppahinnasta, koska perheen lapsi sairastui diabetekseen ja toinen vanhemmista joutui jäämään kotiin tämän vuoksi. Kyse oli yleisissä sopimusehdoissa tarkoitettusta sairaudesta.

5.4.5 Kuluttajapalvelussopimukset

Myös kuluttajansuojalain piiriin kuuluvien kuluttajapalvelussopimusten peruuttamissäännökset ovat samansisältöiset kulutustavaran kauppaa koskevien säännösten kanssa. Jos tilaaja peruuttaa palveluksen ennen sen luovutusta, toimeksisaajalla ei ole oikeutta suorittaa sitä loppuun ja vaatia tilaajalta täyttä maksua, vaan suoritus on keskeytettävä. Tilaajalla on kuitenkin peruutuksesta huolimatta oikeus vaatia toimeksisaajaa suorittamaan esimerkiksi sellaiset toimenpiteet, jotka ovat välttämättömiä kohde-esineen kokoonpanemiseksi. Tällaisista toimenpiteistä toimeksisaajalla on oikeus veloittaa normaali maksu.¹⁰²

Säännökset toimeksisaajan oikeudesta vastikkeeseen ja vahingonkorvaukseen, kun tilaaja peruuttaa palveluksen, vastaavat myöskin periaatteiltaan KSL:n 5 luvun säännöksiä. Toimeksisaajalla on luonnollisesti oikeus normaaliin maksuun jo suoritetusta palveluksen osasta samoin kuin toimenpiteistä, jotka on suoritettava sopimuksen peruutuksesta huolimatta. Tällaisia ovat esimerkiksi toimenpiteet, jotka ovat olleet välttämättömiä suorituksen päättämiseksi, kuten kohde-esineen poistamiseksi telineiltä tai laitteesta, jossa sitä on työstetty, samoin kuin edellä mainitut tilaajan vaatimat toimenpiteet kohde-esineen kokoonpanemiseksi.

¹⁰² HE 360/1992, 103 - 104

Yllä mainittuja korvauksia eivät koske normaalit vahingonkorvauksen maksamisesta vapauttavat perusteet (KSL 8:30 3 mom.: esim. yleisen liikenteen tai maksuliikenteen keskeytys, lain säännös tai muu samankaltainen este), vaan tilaaja on aina velvollinen maksamaan palveluksesta siltä osin kuin se on sopimuksen peruutusajankohtana jo suoritettu.¹⁰³ Tämä perustuu siihen, että jo tehty suoritus samoin kuin säännöksessä tarkoitettut välttämättömät toimenpiteet tulevat sopimuksen peruutuksesta huolimatta tilaajan hyväksi. Vastaavaa säännöstä ei ole KSL:n 5 luvussa, koska sama tilanne ei tule tavaran kaupassa ajankohtaiseksi.

Muilta osin vahingonkorvaussäännökset samoin kuin korvauksen sovittelua koskevat säännökset ovat yhdenmukaiset KSL:n 5 luvun tavaran kauppaa koskevien säännösten kanssa.

Kuten edellä on jo mainittu KSL:n 8 luvun säännökset koskevat vain sopimuksia irtaimen esineeseen, rakennukseen, muuhun rakennelmaan tai kiinteään omaisuuteen kohdistuvasta työstä sekä irtaimen esineen valmistamisesta. Näiden säännösten ulkopuolelle jäävät muun muassa henkilöön kohdistuvat palvelukset kuten sairauden-, terveyden- ja kauneudenhoitopalvelukset, majoitus- ja ravitsemuspalvelukset, kuljetuspalvelukset ja seuramatkat (valmismatkalaki), oikeudellista apua ja taloudellista neuvontaa koskevat palvelukset, erilaiset kurssit ja muut opetuspalvelukset sekä kulttuuri- ja virkistyspalvelukset.¹⁰⁴

Kuitenkin myös yllä mainituissa tapauksissa joudutaan pohtimaan ostajan mahdollisuuksia peruuttaa sopimus. Esimerkiksi erilaisten kurssien keskeyttämiset milloin mistäkin syystä lienevät melko tavallisia. Tähän liittyviä

¹⁰³ HE 360/1992, 105

¹⁰⁴ HE 360/1992, 26

kuluttajavalituslautakunnan ratkaisuja ei kuitenkaan löydy monta. Alla toinen löytämäni tapaus.

KVL 82/37/1805

Kuluttaja oli ilmoittautunut 720 mk:n hintaiselle kielikurssille. Hän ehti käydä kolmella kaksoistunnilla, kun joutui silmäleikkaukseen. Työkyvyttömyysaika oli lääkärintodistuksen mukaan useita viikkoja. Sen jälkeisille oppitunneille kuluttaja ei mennyt. Hän oli maksanut kaikista 17 tunnista.

Elinkeinonharjoittajan soveltamien sopimusehtojen mukaan kurssimaksun hyvittämistä sairausajalta voitiin anoa, jos sairaus kesti yli kaksi viikkoa ja tältä ajalta oli lääkärin antama työkyvyttömyystodistus ja kaikki kurssimaksut oli suoritettu eräpäivään mennessä.

Kuluttaja vaati kurssimaksun palauttamista vähennettynä niiden tuntien maksulla, joille hän oli osallistunut. Elinkeinonharjoittaja vetosi siihen, ettei kuluttaja ollut maksanut kurssimaksuja ajallaan.

KVL katsoi kohtuuttomaksi sopimusehdon, jonka mukaan kuluttaja on velvollinen suorittamaan kurssimaksun ajalta, jona hän sairauden tai muun vastaavan syyn vuoksi ei voi osallistua opetukseen. Sopimusehto jätettiin ottamatta huomioon. Elinkeinonharjoittaja on oikeutettu saamaan kurssimaksun niiltä tunneilta, joilta kuluttaja oli poissa syytä selvittämättä. KVL suositti elinkeinonharjoittajaa palauttamaan kurssimaksun työkyvyttömyysajalta, 318,60 mk.

Yllä olevassa tapauksessa on sovellettu KSL:n 4 luvussa olevaa yleistä sovittelusäännöstä, joka koskee myös edellä mainittuja tapauksia:

"Jos tässä laissa tarkoitetun sopimuksen sopimusehto on kuluttajan kannalta kohtuuton, voidaan sitä sovitella tai jättää se huomioon ottamatta."

"Jos 1 momentissa tarkoitetulla sopimusedolla on sellainen merkitys sopimussuhteelle, ettei kohtuudella voida vaatia, että sopimus jää ehdon sovittelun jälkeen voimaan muilta osin muuttamattomana, voidaan sopimusta muutoinkin sovitella, jollei sopimus ole kokonaan raukeava."

Kuluttajansuojalain 4 luvussa oleva sovittelusäännös vastaa periaatteiltaan OikTL:n 36 §:n yleistä sovittelusäännöstä. KSL:n 4 luvun perusteella tuomioistuimien tai KVL voi yksittäisessä riitatapauksessa sovittaa kuluttajan ja elinkeinonharjoittajan välisen sopimuksen ehtoa. Sopimusehtoa voidaan kohtuullistaa sekä kuluttajan että elinkeinonharjoittajan eduksi.¹⁰⁵

Sovittelussa otetaan huomioon kaikki kyseiseen tapaukseen liittyvät seikat. Huomiota kiinnitetään sopimuksen koko sisältöön, osapuolten asemaan (on helpompaa sovittaa heikkojen kuluttajien eduksi), sopimuksen tekoaikana ja sen jälkeen vallinneisiin olosuhteisiin sekä muihin seikkoihin.¹⁰⁶

Tässä kokonaisarvioinnissa kiinnitetään huomiota kysymyksessä olevan ehdon soveltamisen tulokseen esillä olevassa tapauksessa. Ehdon soveltamisen tulee osoittautua kohtuuttomaksi, kun sopimuksen sisältö asetetaan yhteyteen sopimuksen ulkopuolella olevien seikkojen kanssa kyseessä olevassa tapauksessa. Tämä merkitsee muun muassa sitä, että ehtoa, joka yleisesti vaikuttaa aivan tasapainoiselta ja kohtuulliselta kysymyksessä olevan kaltaisessa sopimuksessa, voidaan kuitenkin kohtuullistaa, jos se sovellettaessa sitä johonkin erityiseen tapaukseen, johtaisi tulokseen, jota ei voitaisi pitää hyväksyttävänä.¹⁰⁷

Edellä olevassa tapauksessa oli kohtuuttomana jätetty ottamatta huomioon sopimusehto, jonka mukaan kuluttaja olisi joutunut suorittamaan kurssimaksun myös sairausajaltaan, koska hän ei ollut maksanut kurssimaksuja eräpäivään mennessä.

¹⁰⁵ Wilhelmsson I, 161

¹⁰⁶ Wilhelmsson I, 182

¹⁰⁷ Wilhelmsson I, 165 - 166

Toisessa tapauksessa oli keskeyttämisen syynä muutto paikkakunnalta.

KVL 81/37/578

Opiskelija oli tehnyt kieli-instituutin kanssa sopimuksen englanninkurssista, joka kestäisi lukuvuoden. Opiskelijan oli muutettava paikkakunnalta, kun 2/3 kurssiajasta oli jäljellä. Oppilaitos vaati tästä huolimatta sopimuksen perusteella koko kurssimaksua maksettavaksi. Kuluttajavalituslautakunnan mukaan opistolla on oikeus korvaukseen silloin, kun oppilas keskeyttää kurssin työesteiden, paikkakunnalta muuton tai muun hänestä riippuvan syyn vuoksi. KVL katsoi kuitenkin, että koko kurssimaksun periminen, kun sopimus oli tehty niin pitkäksi ajaksi (koko lukuvuodeksi), oli kohtuutonta, kun keskeyttäminen johtui sellaisesta syystä, josta kuluttaja ei ollut tietoinen silloin kun sopimus tehtiin, ja kun olennainen osa kurssista oli jäljellä.

Yleisten kohtuullisuusperiaatteiden mukaan¹⁰⁸ elinkeinonharjoittaja ei saa sopimuksin kohtuuttoman pitkäaikaisesti tai muutoin voimakkaasti rajoittaa kuluttajan vapautta. Lausekkeiden, jotka sitovat kuluttajan sopimukseen ottamatta huomioon hänen henkilökohtaisissa olosuhteissaan tapahtuneita muutoksia tai sitä, että sopimuksen edellytyksissä muutoin on tapahtunut muutoksia, voidaan toisinaan katsoa sisältävän kuluttajan vapauden kohtuutonta rajoittamista.¹⁰⁹ Yllä mainitun oikeustapauksen ratkaisun perusteena voidaan pitää juuri tätä periaatetta.

Muita tämänkaltaisia kohtuullisuusperiaatteita, joiden vallitessa sopimusta voidaan sovitella, ovat Wilhelmssonin mukaan muun muassa seuraavat:

- Sopimuspuolten suoritusten välillä ei saa vallita kohtuuton epätasapaino.
- Elinkeinonharjoittaja ei saa myöskään sopimusehtojen avulla muutoin kohtuuttomassa määrin hyötyä kuluttajan kustannuksella.

¹⁰⁸ Wilhelmsson I, 172

¹⁰⁹ Wilhelmsson I, 187

- Elinkeinonharjoittaja ei saa pidättää itselleen yksipuolista päätösvaltaa olennaisissa kysymyksissä.
- Kuluttajan sopimusrikkomustapauksessa ei sovittu seuraamus saa olla kohtuuttoman ankara suhteessa sopimusrikkomuksen laatuun.
- Kuluttajaa ei saa velvoittaa kohtuuttoman ankaraan vastuuseen elinkeinonharjoittajaa kohtaan.

Sen sijaan tapauksissa, joissa kuluttaja peruuttaa sopimuksen ilman mitään erityistä perustetta tai hyväksyttävää syytä, on mielestäni oikeutettua, että hän joutuu korvaamaan elinkeinonharjoittajan kärsimän vahingon. Esimerkiksi ensimmäisessä oikeustapauksessa kuluttaja joutui suorittamaan kurssimaksun niiltä tunneilta, joilta hän oli poissa syytä ilmoittamatta. Ei ole oikein kumpakaan osapuolta kohtaan, jos sitovasta sopimuksesta voi irrottautua liian helposti ja liian kevyin perustein.

Myös Euroopan Unioni on antanut kohtuuttomia sopimusehtoja koskevan direktiivin 93/13/EEC, maaliskuu 1993), jonka tavoitteena on yhtenäistää jäsenvaltioiden lait, sääntelyt ja hallinnolliset määräykset, jotka koskevat kohtuuttomia sopimusehtoja kuluttajasopimuksissa.¹¹⁰ Sisällöllisenä tavoitteena on kohtuuttomien sopimusehtojen käytön estäminen kuluttajasopimuksissa. Direktiiviä sovelletaan kuluttajien ja elinkeinonharjoittajien välisiin vakiosopimusehtoihin.

Sopimusehtoja pidetään kohtuuttomina, jos ne hyvän tavan (good faith) vastaisesti aiheuttavat kuluttajan asemaa heikentävästi huomattavan epätasapainon osapuolten sopimuksesta johtuville oikeuksille ja velvollisuuksille.¹¹¹ Direktiivin mukaan kohtuuton sopimusehto ei sido kuluttajaa. Tavoitteena on, että sopimus jäisi - jos mahdollista - sitovana voimaan ilman tehottomaksi

¹¹⁰ Mononen, 211

¹¹¹ Kendall, 145

julistettua sopimusehtoa. Direktiivillä ei ole tarkoitus luoda sovittelunormia, jonka turvin sopimusehtoa muuttamalla voitaisiin sopimuksen sisältöön puuttua laajemmin.¹¹²

Direktiivi on niin sanottu minimidirektiivi. Siten jokainen jäsenvaltio voi suojella kuluttajia direktiivin määräyksiä laajemminkin.

Direktiivissä on 17 kohdan luettelo kohtuuttomiksi katsottavista sopimusehdoista. Luettelo ei ole tyhjentävä vaan suuntaa-antava, jolloin sen tulee mukautua myöhempään kehitykseen. Seuraavassa joitakin sopimuksesta vetäytymisen kannalta tärkeimpiä kohtia.

Yksipuolinen kauppahinnanpidätys

Vakioehdoilla ei elinkeinonharjoittaja saa pidättää itselleen yksipuolista oikeutta kuluttajan maksamaan kauppahintaan, jos kuluttaja ei solmikaan sopimusta tai jättää sopimuksen mukaiset velvollisuudet suorittamatta.

Kauppahinnanpidätys on mahdollista vain, jos kuluttajalle annetaan myös pidätysoikeus kauppasumman suuruiseen määrään, jos elinkeinonharjoittaja vetäytyy sopimuksesta tai sen velvoitteista.¹¹³ Vaikka sopimus purkautuukin kuluttajasta johtuvasta syystä, on kuluttajan kannalta kohtuutonta, että myyjä saa pitää kuluttajan maksaman kauppahinnan kokonaan. Ehdon seurauksenahan sopimus tulee kuluttajaa kohtaan erityisen sitovaksi, koska vetäytyminen tai sopimusrikkomus saattaa merkitä huomattavaakin taloudellista tappiota. Tällä onkin ilmeisesti haluttu korostaa sopimusten sitovuuden merkitystä.¹¹⁴

¹¹² Mononen, 223

¹¹³ Kendall, 146

¹¹⁴ Mononen, 228

Kiellon mukaan kohtuuttomuus kuitenkin poistuu ehdosta, jos kuluttajalla on vastaavasti oikeus kauppahinnan suuruiseen korvaukseen, jos myyjäpuoli perusteettomasti purkaa sopimuksen tai jättää velvoitteensa suorittamatta. Voidaan kuitenkin kysyä, onko kohtuuton sopimusehto kohtuullinen kuluttajan kannalta molemminpuolisenakaan.¹¹⁵

Korvausvelvollisuus

Tämän kohdan mukaan katsotaan kohtuuttomaksi sopimusehto, jonka mukaan kuluttajaa vaaditaan suorittamaan suhteettoman korkea korvaus siitä, että hän on epäonnistunut velvollisuuksien täyttämisessä.¹¹⁶ Määrittelyn kannalta on ongelmallista, kuinka ilmaisu suhteettoman korkeasta summasta käytännössä tulkitaan. Korvauksen määrää voidaan verrata joko syntyneeseen vahinkoon tai kauppahintaan, jolloin korvauksen on oltava kohtuullisessa suhteessa vahinkoon tai kauppahintaan nähden.¹¹⁷

Yksipuolinen purkulauseke

Vakioehdot, jotka oikeuttavat elinkeinonharjoittajan harkintansa mukaan purkamaan sopimuksen ilman että kuluttajalle on annettu samaa oikeutta, ovat kohtuuttomia. Samoin ovat ehdot, jotka sallivat elinkeinonharjoittajan pidättää kuluttajan maksaman kauppahinnan, vaikka elinkeinonharjoittaja itse purkaa sopimuksen. Kohtuuttomuus perustuu jälleen siihen, että elinkeinonharjoittaja pidättää itselleen oikeuksia, joita ei samalla myönnetä kuluttajalle. Siten näitä yksipuoliseen harkintaan oikeuttavia lausekkeita ei luettelolla sinänsä kielletä, jos samat oikeudet ovat molemmilla osapuolilla. Tämä antaa kuitenkin Monosen mukaan harhaanjohtavan kuvan tällaisten yksipuolisten harkintalausekkeiden kohtuullisuudesta.

¹¹⁵ Mononen, 228

¹¹⁶ Kendall, 146

¹¹⁷ Mononen, 228

Yksipuolinen irtisanominen

Kohtuuttomina pidetään sellaisia vakioehtoja, jotka oikeuttavat elinkeinonharjoittajan yksipuolisesti irtisanomaan sopimuksen ilman kohtuullista irtisanomisaikaa silloin, kun sopimuksen voimassaoloaikaa ei ole määrätty tarkasti. Poikkeuksen tälle kiellolle muodostaa se, että elinkeinonharjoittajalla on ollut vakavasti otettava peruste (serious grounds) tälle irtisanomiselle. Direktiivistä ei käy ilmi, mitä vakavalla irtisanomisperusteella tarkoitetaan. Epäselväksi myös jää, poistaisiko ehdosta kohtuuttomuuden kohtuullinen irtisanomisaika, vai onko tämänkin osalta ratkaisevaa yksipuolisuus.¹¹⁸

Voimassaoloajan jatkaminen

Sopimuksen voimassaolo voidaan määrätä siten, että sopimus on voimassa määrätyn ajan, mutta sen jatkuminen tämän määräajan jälkeen riippuu kuluttajan tahdosta tai käyttäytymisestä. Lisäksi saatetaan edellyttää, että kuluttajan on ilmaistava tahtonsa tietyn ajan kuluessa ennen sopimusmääräajan päättymistä. Ehto, joka jatkaa sopimuksen määrättyä voimassaoloaikaa automaattisesti, on kohtuuton, jos kuluttajan on reagoitava sopimuksen jatkumiseen kohtuuttoman aikaisin ennen sopimusajan päättymistä.¹¹⁹

Yksipuolinen suoritusvelvollisuus

Kohtuuton on ehto, joka velvoittaa kuluttajan täyttämään kaikki velvoitteensa, vaikka elinkeinonharjoittaja ei olisi täyttänyt omiaan. Tällainen ehto sulkisi pois kuluttajan oikeuden pidätyä suorituksistaan, kunnes myyjä toimittaa hyödykkeen kuluttajalle.

¹¹⁸ Mononen, 229

¹¹⁹ Mononen, 230

5.4.6 Valmismatkat

Matkustajalla on valmismatkalaissa Euroopan Unionin matkapaketti-direktiivissä säädettyä laajemmat oikeudet peruuttaa osallistumisensa matkalle.¹²⁰ Tämä on katsottu tarpeelliseksi osapuolten oikeuksien tasapainottamiseksi, koska myös matkanjärjestäjä voi peruuttaa matkan samankaltaisten painavien syiden takia.¹²¹

Matkustaja saa peruuttaa sopimuksen samojen sopimuksen täyttämistä olennaisesti vaikeuttavien tai matkustajan hengen tai terveyden vaarantavien tilanteiden takia, jotka oikeuttavat myös matkanjärjestäjän peruuttamaan matkan. Jos matkustajalla on perusteltua aihetta uskoa, ettei matkaa voida ylivoimaisen esteen takia toteuttaa sovitulla tavalla tai hänen henkeään vaarantamatta, hänellä on oikeus peruuttaa sopimus korvauksetta. Direktiivissä ei ole vastaavaa säännöstä. Matkustajalla on sama oikeus, jos matkanjärjestäjä on olennaisesti korottanut matkan hintaa tai tehnyt sopimusehdon perusteella muita olennaisia muutoksia sopimukseen.¹²²

Kaikenlaiset matkoja koskevat valitukset ovat KVL:ssa käsitellyistä asioista yleisimpiä. Niinpä tähänkin liittyviä KVL:n ratkaisuja löytyy runsaasti. Useissa tapauksissa ongelmia aiheutti se, että Suomen viranomaiset eivät olleet antaneet selvää kieltävää ohjetta matkustamisesta kyseessä olevaan lomakohteeseen. Kuluttaja oli peruuttanut matkan tiedotusvälineistä saamiensa tietojen perusteella. Valmismatkaehdoissa mainitaan, että peruutuksen perusteita arvioitaessa otetaan huomioon Suomen viranomaisten kanta asiaan.

¹²⁰ Oik.min. lainvalm.osaston mietintö: Ehdotus laiksi valmismatkasopimuksista, 31

¹²¹ HE 237/1992, 11

¹²² Kuluttajansuoja 4/1992, 7

KVL:n ratkaisujen perusteella voi sanoa, että jos matkustaja tiedotusvälineistä saamiensa tietojen pohjalta voi perustellusti arvioida, että matkaan sisältyy riski, hänellä on oikeus peruuttaa matka kuluitta. Kaikissa tarkastelemissani tapauksissa KVL suositti matkanjärjestäjää palauttamaan matkan hinnan (KVL 79/38/1199, KVL 79/38/2297, KVL 93/35/1351).

Tapauksia, joissa matkanjärjestäjä on korottanut matkan hintaa esimerkiksi valuuttakurssien muutoksen johdosta, löytyy myös runsaasti. Yleisenä periaatteena on, että sovitun hinnan korottaminen yli 10 prosentilla oikeuttaa matkustajan peruuttamaan matkan kuluitta (esim. KVL 91/35/3116).

Varsinaisesti sopimuksesta vetäytymistä koskee valmismatkalain 15 §:n 1 momentin 3. kohta, jonka mukaan matkustajalla on oikeus peruuttaa sopimus, jos matkustajaa kohdanneen odottamattoman ja vakavan tapahtuman vuoksi olisi kohtuutonta vaatia häntä lähtemään matkalle. Kohdassa tarkoitettu tapahtuma voi olla esimerkiksi matkustajan äkillinen sairaus tai hänelle sattunut tapaturma, joka merkittävästi vaikeuttaisi matkustamista tai johtaisi siihen, ettei matkan tarkoitus hänen osaltaan toteutuisi. Ohimenevä vähäinen sairaus kuten vilustuminen ei sen sijaan ole riittävä peruste sopimuksen peruuttamiselle. Matkustajalle läheisen henkilön kuolema, vakava sairastuminen tai vammautuminen oikeuttavat myös peruuttamiseen. Läheisenä henkilönä voidaan pitää matkustajan aviopuolisoa, avopuolisoa, lasta, vanhempaa, appivanhempaa, sisarusta, lastenlasta, isovanhempaa tai henkilöä, jonka kanssa hän on yhdessä varannut matkan. Matkustajan omaisuutta kohdannut vakava tapahtuma, esimerkiksi asunnon tulipalo, voi myös muodostaa kohdassa tarkoitettun matkalle lähdön esteen.¹²³

Peruuttamisesta on ilmoitettava viivytyksettä matkanjärjestäjälle. Matkustajan on lisäksi esitettävä luotettava selvitys matkalle lähdön estäneestä syystä sekä

¹²³ Oik.min. lainvalm.osaston mietintö: Ehdotus laiksi valmismatkasopimuksista, 58

maksettava elinkeinonharjoittajalle kohtuullinen korvaus peruuttamisesta aiheutuneista tarpeellisista toimenpiteistä.¹²⁴

Yllä oleva säännös on ollut yleisissä valmismatkaehdoissa (entiset seuramatkaehdot) jo ennen valmismatkalain voimaantuloa. Alla olevassa KVL:n ratkaistavana olleessa tapauksessa elinkeinonharjoittaja ei noudattanut yleisiä seuramatkaehtoja.

KVL 91/35/299

Kuluttaja oli varannut perheelleen (kaksi aikuista ja puolitoista-vuotias lapsi) paikat matkatoimiston järjestämälle seuramatkalle Kairoon ja Hurgadaan. Matkan hinta oli yhteensä 9 930 mk. Lapsi sairastui matkaa edeltävänä päivänä ja joutui sairaala-hoitoon. Este osoitettiin lääkärintodistuksella. Perhe ei voinut lähteä matkalle. Kuluttaja ilmoitti tästä matkatoimistolle lähtöpäivänä. Matkatoimisto ei palauttanut matkan hintaa tai osaa siitä.

Lähes kaikissa seuramatkoja koskevissa matkasopimuksissa noudatetaan yleisiä seuramatkaehtoja, joissa on muuan muassa säännelty matkustajan oikeus peruuttaa matka ehdoissa määritellyn ylivoimaisen syyn vuoksi. Näiden ehtojen mukaan matkan peruuntuessa matkustajan tai hänelle läheisen henkilön sairastumisen vuoksi matkanjärjestäjän on palautettava matkan hinta vähennettynä toimistokuluilla.

Kyseinen matkatoimisto ei noudata matkoillaan yleisiä seuramatkaehtoja. Yhtiön ehtojen mukaan matka on maksettava kokonaan, jos se peruutetaan alle neljä vuorokautta ennen matkalle lähtöä peruuttamisen syystä riippumatta. Ehto on ankara yleisiin seuramatkaehtoihin verrattuna. Koska yleisiä seuramatkaehtoja noudatetaan valtaosassa seuramatkasopimuksia ja ne ovat yleisesti tunnettuja, KVL katsoi, että näistä poikkeavat ehdot ovat matkanjärjestäjän vastapuolen kannalta myös yllättävät. KVL piti ehdon soveltamista kohtuuttomana. Tämän vuoksi lautakunta jätti ehdon huomioon ottamatta. Näistä syistä ja koska perheen matka oli peruuntunut lääkärintodistuksella osoitetun

¹²⁴ Kuluttajansuoja 4/1992, 7

sairastumisen vuoksi, matkatoimistolla ei näin ollen ollut oikeutta pitää matkan koko hintaa. KVL suositti, että matkatoimisto palauttaisi kuluttajalle hänen vaatimansa 9 000 mk.

Seuraavassa tapauksessa kuluttaja katsoi, että työnantajan lakon takia tekemä vuosiloman peruutus oli ylivoimainen este, joka olisi oikeuttanut matkan peruuttamiseen kuluitta.

KVL 83/35/1466

Kuluttaja varasi kahdelle hengelle seuramatkan ja maksoi ilmoittautumismaksun 300 mk henkilöltä. Koska kuluttaja oli saman vuoden keväällä ollut lakossa, työnantaja peruutti hänen vuosilomansa ja hän joutui peruuttamaan matkan. Kuluttaja katsoi, että ilmoittautumismaksu tulee palauttaa, koska peruutus johtui ylivoimaisesta esteestä.

Elinkeinonharjoittaja sovelsi yleisten seuramatkaehtojen kohtaa 4.1.b), joka koskee matkan peruuttamista viimeistään 14 vrk ennen sen alkua. KVL totesi, että kuluttajalta perittiin yleisten seura- matkaehtojen mukainen peruutusmaksu. KVL totesi edelleen, ettei kotimaassa ollut lakkoa tai työnantajan peruuttamaa vuosilomaa mainita yleisissä seuramatkaehdoissa syynä, joka oikeuttaa peruuttamaan matkan kuluitta tai maksamalla ainoastaan esitteessä mainitut toimistokulut. Koska sopimusehtoja ei ole pidettävä kohtuuttomina ja koska kuluttajalle oli tarjottu mahdollisuutta matka-ajankohdan vaihtamiseen kuluitta, KVL ei suosittanut korvausta.

Ennen valmismatkalain voimaantuloa voimassa olleiden seuramatkaehtojen mukaan matka voitiin peruuttaa ylivoimaisen esteen takia vain ennen matkan alkamista. Matkan aikana ei matkaa enää voinut peruuttaa.

KVL 91/35/2500

Seuramatka on alkanut, kun matkustaja on ilmoittautunut lähtöselvityksessä. Lentokoneessa alkanut sairauskohtaus ei KVL:n mukaan oikeuttanut hinnanpalautukseen.

Matkustaja sai sairauskohtauksen nousulupaa odottaneessa lentokoneessa ja joutui poistumaan koneesta. Matkustaja vaati matkanjärjestäjää palauttamaan matkan hinnan, sillä hän katsoi joutuneensa peruuttamaan matkansa. Matkan hintaan sisältyi peruutusturvamaksu. Lautakunta perusteli päätöksensä seuraamatkaehtojen mukaan, joissa todetaan matkan alkaneen ensisijaisesti esitteessä tai matka-asiakirjoissa ilmoitettuna lähtöaikana. Matkan peruutus voidaan ehtojen mukaan tehdä vain ennen matkan alkamista, jolloin asiakkaalla on oikeus peruutusturvamaksun maksettuaan peruuttaa matka äkillisen sairauden takia. Näin ollen matkan aikana tapahtuva sairastuminen ei ole sellainen seuramatkaehdoissa tarkoitettu syy, jonka perusteella matkustajalla on oikeus saada matkan hinta takaisin.

Tällaista säännöstä ei valmismatkalaissa eikä myöskään nykyisin voimassa olevissa yleisissä valmismatkaehdoissa ole. Niiden mukaan yllä mainittu tapaus olisi luullakseni ratkaistu toisin. Enää ei myöskään tarvita mitään erillistä peruutusturvamaksua.

Matkustajalla on yleisten valmismatkaehtojen mukaan oikeus peruuttaa matka myös ilman erityistä syytä. Näin laaja oikeus vetäytyä sopimuksesta poikkeaa olennaisesti sopimusoikeuden yleisistä periaatteista. Tämän vuoksi ei ole katsottu olevan perusteltua ottaa vastaavaa oikeutta lakiin.¹²⁵

Jos matkustaja peruuttaa matkan ilman erityistä syytä, riippuu valmismatkaehtojen mukaan peruutusajankohdasta, minkä suuruisen korvauksen matkustaja joutuu maksamaan. Nykyisten säännösten mukaan matkustaja voi peruuttaa matkan seuraavasti:

- a) Viimeistään 28 vuorokautta ennen matkan alkua maksamalla matkanjärjestäjälle etukäteen mainitut toimistokulut.
- b) Myöhemmin kuin 28 vuorokautta mutta viimeistään 14 vuorokautta ennen matkan alkua maksamalla varausmaksun.

¹²⁵ HE 237/1992, 11

- c) Myöhemmin kuin 14 vuorokautta mutta viimeistään 48 tuntia ennen matkan alkua maksamalla 50 % matkan hinnasta.
- d) Jos matka peruutetaan myöhemmin kuin 48 tuntia ennen matkan alkua, matkanjärjestäjällä on oikeus periä koko matkan hinta.

KVL 79/38/1691

Matkatoimisto oli perinyt kahdelta 550 mk:n hintaisen Tallinnan matkan tilanneelta ja matkan neljä päivää ennen lähtöpäivää peruuttaneelta kuluttajalta 100 mk ilmoittautumismaksuna ja 50 % matkan kokonaishinnasta eli 275 mk (yhteensä 375 mk). KVL katsoi, ettei ilmoittautumis- ja peruutusmaksua voitu tässä tapauksessa pitää kohtuuttomana eikä suosittanut maksujen palauttamista kuluttajille. Vaikka matkanjärjestäjän ja matkustajan välinen sopimus syntyy yleisten seuramatkaehtojen mukaan matkustajan suorittaessa ilmoittautumismaksun, KVL katsoi tässä tapauksessa sopimuksen syntyneen, vaikka toinen kuluttajista ei ollut suorittanut ilmoittautumismaksua, koska E oli joutanut vaatimuksista ja ilmoittanut varauksen olevan tässä tapauksessa sitova ilman ennakkomaksuakin. Asiaan vaikutti myös se, että K oli lähettänyt passinsa matkatoimistoon ja antanut täten toimeksiannon viisumin hankkimiseksi.

5.4.7 Timeshare-lomaosakkeet

Eräs kuluttajakauppaan ja kuluttajasopimuksesta vetäytymiseen liittyvä erityistapaus on timeshare-lomaosakkeiden kauppa. Lomaosakkeiden kaupassa on nähty kuluttajan kannalta tarpeelliseksi sisällyttää kauppakirjaan kaupan peruuttamista koskeva sopimusehto. Ostajalla on sen mukaan mahdollisuus yksipuolisesti peruuttaa tahdonilmaisunsa seitsemän päivän kuluessa kauppakirjan allekirjoittamisesta kirjallisesti tai muuten todistettavasti.¹²⁶ Tämä on kirjattu kuluttaja-asiamiehen ja Suomen Timeshare Yhdistys ry:n neuvottelemiin markkinointiohjeisiin. Myös markkinatuomioistuin on

¹²⁶ Sorsa, 59

vahvistanut periaatteen päätöksessään 1992:14. Seitsemän päivän peruuttamisoikeus koskee kuitenkin vain kotimaan kohteista tehtyjä kauppvoja.¹²⁷

Euroopan Unioni hyväksyi vuoden 1994 lopulla oman lomaosakedirektiivinsä. Sen mukaan kaupan peruuttamisaika (katumusaika) on kymmenen päivää ilman peruutuskuluja. Jäsenmaiden on otettava direktiivi huomioon omassa lainsäädännössään kahden ja puolen vuoden siirtymäajan kuluessa.¹²⁸

Ostajan peruuttaessa kaupan lomaosakkeen myyjä voi periä kohtuulliset peruutuskulut. Maksu on korvaus peruuttamisen aiheuttamasta haitasta. Siihen ei voi sisällyttää markkinoinnista, esittelyn järjestämisestä tai ostajalle annetusta lahjasta aiheutuneita kuluja. Nämä kulut syntyvät myyjälle joka tapauksessa peruuttamisesta riippumatta.

Peruuttamiskuluina ostajalta voi periä ainoastaan sopimuksen tekemisestä todellisuudessa aiheutuneet kulut. Koska sopimuksen tekemisestä aiheutunut työmäärä ei ole riippuvainen kauppasummasta, peruutuskulut pitää kuluttajasiameiehen mukaan ilmoittaa kiinteänä.

Lomaosakkeen peruutusmaksu ei ole sopimussakko. Sitä ei voi verrata esimerkiksi autokaupan purkamiskuluihin. Lomaosakekaupan peruuttamisoikeudella taataan kuluttajalle tarpeellinen harkinta-aika ja tasapainotetaan markkinoinnissa käytettyjä myyntimenetelmiä. Autokaupassa kuluttajalla ei ole yleistä oikeutta peruuttaa tekemänsä sopimus. Luopuessaan auton kaupasta

¹²⁷ Kuluttajansuoja 1/1993, 14 - 15

¹²⁸ Kuluttajansuoja 5/1994, 19

kuluttaja rikkoo tehtyä sopimusta ja maksaa vahingonkorvauksena mahdollisesti sovitun sopimussakon.¹²⁹

Kultakivi Oy käytti lomaosakkeidensa kauppasopimuksissa ehtoa, jonka mukaan myyjällä oli oikeus periä peruutuskuluina ostajalta 5 % kauppahinnasta. Esimerkiksi 125.000 mk:n kauppahinnasta peruutuskulut olivat 6.250 mk.

Suuret peruutuskulut heikentävät peruuttamisoikeuden merkitystä ostajalle. Kuluttaja-asiamies piti sopimusehtoa kohtuuttomana. Yhtiö siirtyi neuvottelujen jälkeen ilmoittamaan sopimusehdoissaan kiinteän peruutusmaksun. Kohtuullisena peruutusmaksuna kuluttaja-asiamies piti 900 mk.

5.4.8 Asuntokauppa

Uuden asunnon kaupassa asuntokauppalain säännökset ostajan oikeudesta peruuttaa kauppa vastaavat periaatteiltaan kuluttajansuojalain 5 luvun 25 §:ää. Ostajan peruuttaessa kaupan myyjällä ei ole oikeutta pysyä sopimuksessa ja vaatia kauppahinnan maksamista, mutta koska kaupan peruuttamisen katsotaan olevan luonteeltaan sopimusrikkomus, myyjällä on oikeus korvaukseen peruutuksesta aiheutuvasta vahingosta (esim. asunnon uudelleen myymisen aiheuttamat kustannukset). Ostajan oikeus kaupan peruuttamiseen ei toisaalta ole sidottu mihinkään erityisiin syihin eikä ostajan tarvitse perustella kaupan peruuttamista. Pelkkä myyjälle toimitettu peruuttamis-ilmoitus riittää.¹³⁰

Vahingonkorvauksen määräytymisperusteet samoin kuin korvauksesta vapautumisen perusteet sekä säännös vahingonkorvauksen sovittelusta (esim. erityinen sovittelumahdollisuus sosiaalisen suoritusesteen kohdatessa)

¹²⁹ Kuluttajansuoja 1/1993, 15

¹³⁰ HE 14/1994, 117 - 118

vastaavat keskeisiltä osiltaan kuluttajansuojalain viidennen luvun määräyksiä.¹³¹

Vanhan asunnon kaupassa sovelletaan peruutustilanteessa samoja säännöksiä kuin uuden asunnon kaupassa, jos myyjänä on elinkeinonharjoittaja ja ostajana kuluttaja. Tämä koskee myös vahingonkorvausta ja sen sovittelua.¹³² Jos sen sijaan sekä ostaja että myyjä ovat yksityishenkilöitä, myyjällä on periaatteessa mahdollisuus vaatia, että ostaja pysyy kaupassa ja maksaa kauppahinnan. Käytännössä on kuitenkin yleistä, että myyjä tyytyy kaupan peruuttamis-tilanteessa vahingonkorvaukseen.¹³³

Kuluttajansuojasta kiinteistönvälityksessä on myös annettu oma lakinsa. Sen mukaan on toimeksiantajalla (= asunnon myyjä) oikeus vetäytyä sopimuksesta ennen voimassaoloajan päättymistä niin sanotun sosiaalisen suoritusesteen perusteella. Toimeksiantaja voi nimittäin irtisanoa sopimuksen tietyistä häneen itseensä tai hänen lähipiiriinsä liittyvistä syistä, jotka ovat ilmaantuneet sopimuksen tekemisen jälkeen. Tällaisia syitä ovat toimeksiantajan tai hänen lähiomaisensa vakava sairaus tai kuolema.

Irtisanomisen perusteina voivat olla myös lain muutokset tai viranomaisten toimenpiteet sekä muut syyt, jotka eivät riipu pääasiassa toimeksiantajasta, kuten lomautus, irtisanominen ym. Tämä erityinen irtisanomisoikeus toimeksiantajalla on, jos välitystehtävä toteutuessaan koituisi hänelle suhteettoman epäedulliseksi tai epätarkoituksenmukaiseksi, eikä hän ole vielä hyväksynyt ostotarjousta.

Tällaisessa tapauksessa toimeksiantajan on korvattava välittäjälle tehtävästä aiheutuneet kohtuulliset kustannukset. Korvattavat kustannukset voivat

¹³¹ HE 14/1994, 119 ja 121

¹³² HE 14/1994, 139 - 140

¹³³ HE 14/1994, 139

koostua esimerkiksi tavanomaisista ilmoitus-, esite- ja esittelykustannuksista. Tavanomaista suuremmatkin kustannukset voidaan hyväksyä, jos ne johtuvat toimeksiantajan nimenomaisesti vaatimista toimista. Sovitun palkkion ylittäviä kustannuksia ei voida pitää kohtuullisina.¹³⁴

KVL 90/37/1809

Huoneiston myyntihinnaksi oli toimeksiantosopimukseen merkitty 350 000 mk. Hinta alennettiin sittemmin 275 000 markkaan. Huoneistosta saatiin 250 000 markan ostotarjous. Toimeksiantaja ei hyväksynyt tarjousta vaan irtisanoi toimeksiantosopimuksen samana päivänä terveydellisistä syistä. Tähän hänellä oli toimeksiantosopimuksen ehtojen mukaan oikeus. Lautakuntaan toimitettiin lääkärinlausunto, joka vahvisti toimeksiantajan terveyden heikentyneen niin, että sopimuksen mukainen ehto täyttyi. Lautakunta katsoi, että toimeksiantajalla oli oikeus irtisanoa sopimus. Välittäjällä oli oikeus saada korvausta kuluistaan 3 000 mk.

5.5 Koti- ja postimyynti

Tärkeimmän lainsäädännöllä toteutetun poikkeuksen sopimuksen sitovuuden periaatteeseen muodostavat KSL:n 6 luvun koti- ja postimyyntiä koskevat säännökset. Koti- ja postimyynnissä kuluttaja voi peruuttaa kaupan katumus-ajan kuluessa syytä ilmoittamatta. Perusteena erityissääntelyn tarpeellisuudelle viitattiin lain esitoissa (HE 8/1977) muun muassa seuraaviin seikkoihin:

- Kuluttajalla ei ole koti- ja postimyynnissä samanlaista mahdollisuutta verrata tarjousta muihin mahdollisuuksiin hankkia vastaava hyödyke markkinoilta. Tämän vuoksi hänen mahdollisuutensa tehdä järkeviä kulutuspäätöksiä vaikeutuu.
- Kotimyynnissä harkitsemattomien kulutuspäätösten riski kasvaa myös siksi, että myyjän mahdollisuus taitavalla myyntitekniikalla

¹³⁴ Kiinteistönvälitys: KVL:n ratkaisuja 5, 14

painostaa kuluttajaa ratkaisuun on tällöin usein suurempi kuin tavallisesti. Monet kuluttajat kokevat vaikeaksi torjua kotimyyjää kauppaa tekemättä.

- Postimyyynnissä - ja toisinaan myös kotimyyynnissä - ostajalla ei yleensä ole mahdollisuutta tutustua siihen tavarahan, jonka hän aikoo tilata. Kauppa tapahtuu normaalisti pelkästään esitteessä olevien tietojen ja kuvien perusteella.¹³⁵

Kotimyyynnillä tarkoitetaan kulutushyödykkeen tarjoamista kuluttajalle puhelimitse tai henkilökohtaisesti muualla kuin elinkeinonharjoittajan toimipaikassa. Tästä pääsäännöstä on kolme poikkeusta. Kotimyyntinä ei pidetä kulutushyödykkeen tarjoamista:

- 1) paikassa, jossa yleensä tarjotaan kulutushyödykkeitä (esim. myynti messuilla)
- 2) paikassa, jonne elinkeinonharjoittaja ilmoittelulla kutsuu kuluttajia kulutushyödykkeen hankkimista varten järjestämättä heille kuljetusta ja joka ei ole yksityisasunto; eikä
- 3) paikassa, jonne elinkeinonharjoittaja saapuu kuluttajan nimenomaisesta pyynnöstä. Jos kuluttajalle käynnin yhteydessä tarjotaan muuta kulutushyödykettä kuin hänen pyyntönsä koski, pidetään tällaisen hyödykkeen tarjoamista kuitenkin kotimyyntinä.

Postimyyynnillä tarkoitetaan tavarahan tarjoamista tilattavaksi ostajalle toimittavan esitteen, luettelon tai ilmoituksen perusteella. Postimyyntiä koskevassa säännöksessä on keskeisessä asemassa se tapa, jolla tavaraa

¹³⁵ Wilhelmsson I, 202

tarjotaan. Tarjouksen tulee täyttää seuraavat kolme edellytystä, jotta KSL:n 6 lukua voidaan soveltaa:

- 1) Tarjouksen tulee tapahtua kirjallisen aineiston avulla (esite, luettelo tai ilmoitus).
- 2) Tämä aineisto on toimitettava ostajalle postin tai muun vastaavan välityksellä. Esitteet, joita ostaja noutaa myyjän liikkeestä, eivät siten täytä tätä vaatimusta.
- 3) Aineiston on oltava muotoiltu siten, että ostajalla on mahdollisuus tilata tavara sen perusteella.¹³⁶

Kotimyyntissä myyjän on annettava ostajalle kotimyyntiasiakirja. Jos myyjä ei anna ostajalle kotimyyntiasiakirjaa, hän ei voi vedota ostajan tarjoukseen tai vastaukseen. Sitovaa sopimusta eli kauppaa ei tällöin ole myyjän laiminlyönnin vuoksi syntynyt.¹³⁷

Ostaja voi peruuttaa kaupan seitsemän päivän kuluessa kotimyyntiasiakirjan vastaanottamisesta taikka tavarán kaupassa tavarán tai ensimmäisen tavaráerán vastaanottamisesta. Peruuttamisesta on lähetettävä myyjälle kirjallinen ilmoitus. Myyján on viivytyksettä ilmoituksen saatuaan palautettava tuotteen kauppahinta. Ostajalla on oikeus pitää tuote itsellään, kunnes hänen maksamansa summa on palautettu.

Ilmaisulla "tavara tai ensimmäinen tavaráerä" tarkoitetaan kaupan pääasiallista kohdetta tai niin suurta osaa siitä, että kuluttajalla on tavaráerán saatuaan todellinen mahdollisuus tutustua ostamaansa tuotteeseen sekä arvioida,

¹³⁶ Wilhelmsson I, 206

¹³⁷ Rakennustarvikkeet: KVL:n ratkaisuja 4, 60

haluaako hän pysyä sopimuksessa. "Ensimmäinen tavaraerä" ei tarkoita kokonaisuuden kannalta mitättömän pientä osaa eikä päätuotteen käyttöön liittyvää lisäosaa.¹³⁸

KVL 89/37/2363

Kuluttaja osti 2.5. kotimyynnistä 26 metriä vesikourua, kuusi syöksyputkea ja tikkaat. Hän sai samana päivänä tikkaat ja kotimyyntiasiakirjan. Vesikourut ja syöksytorvet toimitettiin 5.5. Kuluttaja peruutti kaupan 12.5. Lautakunta totesi, että kaupan pääasiallinen kohde olivat olleet vesikourut ja syöksytorvet, joihin hän oli voinut tutustua vasta 5.5. Peruuttamisaika oli täten alkanut kulua vasta 5.5., joten kuluttaja oli peruuttanut kaupan määräajassa. Koska myyjä ei ollut noutanut tuotteita kahden kuukauden määräajassa, oli kuluttajalla oikeus pitää ne vastikkeetta.

Jos myyjä ei 30 päivän kuluessa peruuttamisilmoituksen saapumisesta ole palauttanut ostajan maksusuorituksia, hänen on maksettava ostajalle lisäksi kymmenen prosenttia kauppahinnasta. Tätä velvollisuutta ei kuitenkaan ole, jos tuote jää ostajan haltuun.

Ostajan on kaupan peruutettuaan säilytettävä tavara tai suoritus vahingoittumattomana ja ilmoitettava myyjälle, mistä tämä voi sen noutaa. Ostajan vastuu tuotteen säilyttämisestä myyjän lukuun lakkaa kahden kuukauden kuluttua tavarantoimituksesta. Jollei elinkeinonharjoittaja tässä ajassa nouda tavaraa tai suoritusta, kuluttaja saa sen vastikkeetta, ellei tämä ole elinkeinonharjoittajan kannalta ilmeisen kohtuutonta.

Jos elinkeinonharjoittaja on kotimyynnin perusteella esimerkiksi toimittanut kuluttajalle tarvittavat rakennustarvikkeet pystytettävää taloa varten, mutta on laiminlyönyt kotimyyntiasiakirjan toimittamisen, voisi elinkeinonharjoittajan

¹³⁸ Rakennustarvikkeet: KVL:n ratkaisuja 4, 61

kannalta olla kohtuutonta, jos kuluttaja saisi vastikkeetta arvokkaat rakennus-
tarvikkeet kahden kuukauden ajanjakson kuluttua umpeen. Kohtuuttomuus on
tietysti aina arvioitava tapauskohtaisesti.¹³⁹

Postimyyynnissä ei vaadita erillistä asiakirjaa, joka vaikuttaisi peruuttamisajan
alkamiseen. Peruuttamisilmoitus, joksi katsotaan myös vastaanotetun tavarán
palauttaminen, on lähetettävä seitsemán päiván kuluessa tavarán tai
ensimmäisen tavaraerán vastaanottamisesta. Jos ostaja on vastaanottanut
tavarán, hänen tulee, halutessaan peruuttaa kaupan, lähettää tavara
kohtuullisen ajan kuluessa myyjälle. Kun myyjä on saanut tavarán takaisin tai
peruuttaminen tapahtuu tavarán ollessa vielä myyjän hallussa, hänen on
viivytyksettävä palautettava, mitä kauppahinnasta on maksettu sekä korvattava
tavarán palauttamisesta ostajalle aiheutuneet kulut.¹⁴⁰

Tavaraa ei tarvitse palauttaa katumusviikon kuluessa, jos ilmoitus kaupan
peruuttamisesta on tehty muulla tavoin, vaan on riittävää, että tavara
palautetaan kohtuullisessa ajassa. Jos tämä laiminlyödään, ostaja menettää
peruuttamisoikeutensa.¹⁴¹

Myyjällä on pidättämisoikeus. Vasta kun hän on saanut tavarán takaisin, hän
on velvollinen palauttamaan, mitä kauppahinnasta on hänelle suoritettu.
KSL:n mukaan on kuitenkin kauppahinnan palauttamisen myös tässä
tapauksessa tapahduttava 30 päiván kuluttua siitä, kun ilmoitus kaupan
peruuttamisesta saapui myyjälle. Kauppahinnan liian myöhään tapahtuneen
palautuksen seuraamuksena on myös postimyyynnissä velvollisuus maksaa
eräänlainen sopimussakko, joka on 10 % kauppahinnasta.

¹³⁹ Kuluttajansuoja 4/1992, 6

¹⁴⁰ Routamo, 192

¹⁴¹ Wilhelmsson I, 216

Kuluttajansuojalain postimyyntisäännösten mukaan asiakkaalla on oikeus normaalilla tavalla tutkia ja kokeilla, muttei käyttää hankkimaansa tuotetta, jos hän haluaa palauttaa tuotteen.

KVL 91/36/487

Kuluttaja osti postimyyntikirjekerhosta 600 markkaa maksaneen videokasetin. Hän palautti videon seuraavana päivänä huomattuaan omistavansa jo entuudestaan saman kasetin. Kirjekerho palautti asiakkaalle vain 250 markkaa. Kirjekerho kertoi vastineessaan, että videokasettien ympärillä oli teippi, josta kävi ilmi, ettei kasetilla ole palautusoikeutta, jos teippi on avattu. Kyseisen kasetin sinettiteippi oli yrityksen mukaan avattu.

Kuluttajansuojalautakunnan mukaan tilaajalla on oltava mahdollisuus koekatsella postimyynnistä hankittu videofilmi. Videokasetin koekatselua on lautakunnan mukaan pidettävä tavaran normaalina tutkimisena, jonka jälkeen kuluttajalla on vielä oikeus harkita, tekeekö hän kaupan. Asiakas ei siis olisi menetellyt väärin, vaikka hän olisikin avannut sinettiteipin. Lautakunta suositti, että yritys palauttaa kuluttajalle kauppahinnasta puuttuvat 350 markkaa sekä lisäksi postimyyntisäännösten mukaisen kauppahinnan kymmenesosan, koska yritys ei 30 päivän sisällä ollut palauttanut asiakkaalle koko kauppahintaa.

Kuluttajansuojalain 6 luvun sääntely rakentuu sille ajatukselle, että kuluttaja toimii järkevästi, jos vain hänelle annetaan tietty mahdollisuus harkintaan. Ne rationaalisuuden esteet, joita esiintyy koti- ja postimyyntitilanteiden yhteydessä, katsotaan voitavan poistaa pakollisella katumusviikolla.¹⁴²

Käytännössä voidaan tuskin olettaa, että katumusviikko ratkaisee kaikkia mainittujen myyntimuotojen yhteydessä esiintyviä ongelmia. Katumusviikosta huolimatta jää oletettavasti kuitenkin joukko sellaisia kauppvoja pysyväksi, joita kuluttajat eivät olisi tehneet, jos heihin ei olisi kohdistettu sellaisia vaikuttamiskeinoja kuin mitä erityisesti kotimyynti tuo mukanaan. Tähän voi olla Wilhelmssonin mukaan useita syitä.

¹⁴² Wilhelmsson I, 216

- 1) Katumusviikon tuntemus on vieläkin puutteellista ja sitä tietoa, joka annetaan esimerkiksi kotimyyntiasiakirjassa, eivät välttämättä kaikki kuluttajat käsitä riittävästi. Käytännössä esimerkiksi vanhuksilla on ollut ongelmia tässä suhteessa.
- 2) Viikko on suhteellisen lyhyt aika reagoida tällaisessa tilanteessa.
- 3) Psykologiset esteet voivat olla esteenä katumusviikon hyväksi käyttämiselle. Siitä aiheutuva vaiva voi olla suurempi kuin hyöty, voidaan tuntea vastenmielisyyttä sitä kohtaan, että joudutaan myyjän kanssa ristiriitatilanteeseen jne.
- 4) Myyjä voi käyttää hyväkseen todisteluongelmia poistaakseen kuluttajan oikeuden peruuttaa kauppa. Jos ostaja ei ole lähettänyt peruuttamisilmoitusta kirjatussa kirjeessä, myyjä voi yrittää väittää, ettei ostaja ole lainkaan lähettänyt peruuttamisilmoitusta.¹⁴³

Uskon kuitenkin, että ajan myötä, kun ihmiset oppivat tuntemaan katumusviikon suoman kaupan peruuttamisoikeuden paremmin, sitä uskalletaan myös käyttää aiempaa enemmän ja sen vaikutus kuluttajan suojakeinona kasvaa. Katumusviikko tarjoaa kuluttajalle hyvän suojan koti- ja postimyyntissä, kun sitä vain osataan käyttää.

6 YHTEENVETO

Tämän tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, onko sopimusosapuolilla lain mukaan mahdollisuutta vetäytyä sitovasta sopimuksesta.

¹⁴³ Wilhelmsson I, 216 - 217

Sopimusoikeudessa on vanhastaan ollut voimassa kaksi tärkeää periaatetta. Ensiksikin yleisen sopimusvapauden periaatteen mukaan osapuolilla on vapaa valta päättää sopimuksia ja kieltäytyä niitä tekemästä, valita sopimus-kumppani, määrätä itse minkälaisin ehdoin sopimus tehdään, määrätä missä muodossa sopimus tehdään sekä laillisin keinoin purkaa sopimussuhde ja olla sitä jatkamatta. Toinen sopimusoikeuden keskeinen periaate on sopimusten sitovuus, *pacta sunt servanda*. Sen mukaan sopijapuolet ovat velvollisia noudattamaan tehtyä sopimusta.

Perinteinen sopimusoikeus ei ole tarjonnut kuluttajalle mitään ylimääräistä suojaa tilanteiden varalle, joissa kuluttaja kaupan tehtyään katu kauppansa ja haluaisi peruuttaa sen. Kun kauppa on tehty, ei kuluttaja yleensä enää voi perua kauppaa sillä perusteella, ettei katso tarvitsevänsä tuotetta tai että hänellä ei ole varaa siihen.

Kauppalaissa noudatetaan varsin tarkasti sopimuksen sitovuuden periaatetta: pääsääntönä on, että sopimus on pidettävä. Esimerkiksi myyjän mahdollisuudet vetäytyä sopimuksesta ovat erittäin rajalliset. Vain jokin todella painava este, jota myyjä ei kykene voittamaan, oikeuttaa hänet vetäytymään sopimuksen täyttämisestä. Sama koskee ostajaa.

Ainoastaan tapauksissa, joissa ostaja peruuttaa erityisesti häntä varten valmistettavaa tai hankittavaa tavaraa koskevan tilauksensa ennen tavarantoimituksen luovuttamista, myyjä ei saa vaatia ostajaa pysymään sopimuksessa. Ostajalla ei tarvitse olla mitään erityistä syytä tilauksensa peruuttamiseen. Koska tilauksen peruuttamista kuitenkin myös tässä tapauksessa pidetään ostajan tahallisen sopimusrikkomuksena, myyjä on oikeutettu täyteen vahingonkorvaukseen sekä välittömästi että välillisestä vahingosta.

Sopimuksen sitovuuden periaate koskee myös kuluttajakauppaa. Kuluttajansuojalain säännökset ostajan oikeudesta vaatia sopimuksessa pysymistä ovat

samansisältöiset kuin kauppalaissa myyjän viivästymistä käsittelevässä kohdassa. Lähtökohtana on, että ostajalla säilyy viivästystilanteessa oikeus vaatia sopimuksen täyttämistä. Myyjä voi lain mukaan tässäkin tapauksessa vapautua suoritusvelvollisuudesta vain, jos sopimuksen täyttämiseksi on voittamaton este tai jos sopimuksen täyttäminen edellyttäisi kohtuuttomia uhrauksia verrattuna sopimuksen täyttämisen merkitykseen ostajalle.

Valmismatkalaissa on myyjällä hieman KSL:n määräyksiä laajemmat mahdollisuudet vetäytyä sopimuksesta. Ylivoimaisen esteen ja matkustajan hengen tai terveyden vaarantavan syyn lisäksi matkanjärjestäjä voi peruuttaa matkan vähäisen osanottajamäärän takia; tosin täyttä korvausta vastaan. Lisäksi matkanjärjestäjän on korvattava matkustajalle matkalle lähtöön välittömästi liittyneet peruuttamisen johdosta hyödyttömiksi käyneet kulut.

Kuluttajan mahdollisuudet vetäytyä kuluttajasopimuksesta ovat jonkin verran parantuneet. Kuluttajansuojalaissa on periaatteiltaan kauppalain 52.2 pykälän tilauksen peruuttamista koskevaa säännöstä vastaava säännös sillä erotuksella, että KSL:n säännöstä ei ole rajattu koskemaan vain ostajaa varten erityisesti valmistettavan tai hankittavan tavarantoimituksen tilausta. Ostaja voi siis vetäytyä sopimuksesta korvausta vastaan, mutta vain ennen tavarantoimituksen tai palveluksen luovutusta. Tämän jälkeen ei tilausta voi enää lain mukaan peruuttaa.

Ostajan maksettavaksi tulevaa korvausta voidaan sovitella, jos se olisi kohtuuton. Erityisesti vahingonkorvausta voidaan sovitella silloin, jos tilauksen peruuttaminen johtuu maksuvaikeuksista, joihin ostaja on joutunut sairauden, työttömyyden tai muun vastaavan seikan vuoksi pääasiassa ilman omaa syytään. Tällä tavoin on haluttu hieman helpottaa kuluttajan mahdollisuuksia irtaantua taloudellisesti ylivoimaiseksi käyneestä sopimuksesta.

Vetäytymistä palvelussopimuksesta, joka ei kuulu KSL:n 8. luvun piiriin (esimerkiksi kurssit ja muut opetuspalvelukset, henkilöön kohdistuvat palvelukset) joudutaan tarkastelemaan kuluttajansuojalain yleisen sovittelusäännöksen valossa.

Näyttäisi olevan niin, että yleensä kuluttajalla on mahdollisuus vetäytyä yllä mainitun kaltaisesta sopimuksesta esimerkiksi sairauden, paikkakunnalta muuton tai muun vastaavan syyn takia. Syyn tulee olla sellainen, että sen ilmettyä olisi kohtuutonta vaatia kuluttajaa pysymään sopimuksessa.

Valmismatkasopimus on yksi esimerkki palvelussopimuksesta, joka ei kuulu KSL:n 8. luvun piiriin. Valmismatkoista on kuitenkin ollut tarpeen säätää oma lakinsa. Se antaakin matkustajalle kohtuullisen hyvän suojan. Matkustaja saa peruuttaa sopimuksen samojen sopimuksen täyttämistä olennaisesti vaikeuttavien tai matkustajan hengen tai terveyden vaarantavien tilanteiden takia, jotka oikeuttavat myös matkanjärjestäjän peruuttamaan matkan. Matkustaja voi peruuttaa matkan myös, jos matkustajaa kohdanneen voittamattoman ja vakavan tapahtuman (esimerkiksi äkillinen sairaus) vuoksi olisi kohtuutonta vaatia häntä lähtemään matkalle.

Ilman painavaa syytä ei kuitenkaan valmismatkalainkaan säädösten mukaan saa matkaa peruuttaa. Sen sijaan lähes kaikkien matkanjärjestäjien noudattamien yleisten valmismatkaehtojen mukaan matkustaja voi peruuttaa matkan myös ilman erityistä syytä. Matkustaja joutuu luonnollisesti maksamaan matkanjärjestäjälle korvauksen, jonka suuruus riippuu peruutusajankohdasta.

Verrattaessa muiden Pohjoismaiden kauppalaissa ja kuluttajankauppalaissa olevia säännöksiä ostajan oikeudesta peruuttaa sopimus, voidaan todeta, että ne ovat pääpiirteissään samanlaisia kuin Suomessa.

Kaiken kaikkiaan voidaan sanoa, että vielä nykyisinkin noudatetaan lain-säädännössämme paljolti sopimusten sitovuuden periaatetta. Sopimuksesta vetäytymistä pidetään sopimusrikkomuksena. Kuluttajan mahdollisuudet vetäytyä sopimuksesta ovat kuitenkin helpottuneet kuluttajansuojalakiin vuonna 1994 tehtyjen uudistusten myötä.

Osaltaan varmasti taloudellisen laman johdosta myös niin sanotun sosiaalisen suoritusesteen käsite on tullut yhä enemmän esille ja on haluttu väljentää sopimussidonnaisuutta ja korvausseuraamuksia peruutustilanteissa, jotka johtuvat tällaisesta syystä.

LÄHTEET

Aurejärvi, Erkki	Velvoiteoikeuden oppikirja, Jyväskylä 1988
Godenhielm, Berndt	Sopimusoikeuden oppikirja, 2. painos, Porvoo 1975
HE 93/1986	Hallituksen esitys Eduskunnalle kauppalaiksi
HE 237/1992	Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi valmismatkasopimuksista
HE 360/1992	Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi kuluttajansuojalain muuttamisesta ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi
HE 14/1994	Hallituksen esitys Eduskunnalle asuntokauppalaiksi
Kendall, Vivienne	EC Consumer Law, Bath 1994
Komiteanmietintö 1989:47	Asuntokauppatoimikunnan mietintö, ehdotus asuntokauppalainsäädännöksi
Kuluttajansuoja 4/1992	Valmismatkoista säädetään lailla, s. 6 - 8 Bärlund, Johan
Kuluttajansuoja 1/1993	Lomaosakkeen peruutuskulut, s. 14 - 15 Kuluttaja-asiamies
Kuluttajansuoja 5/1993	Liian vähän matkustajia, s. 19 Kuluttajavalituslautakunta
Kuluttajansuoja 1/1994	Autojen tilaus- ja kauppasopimusehdot uudistettu, s. 18 - 19 Kaakkola, Jukka
Kuluttajansuoja 1/1994	Myyjä perui tarjouksen, s. 22 Kuluttajavalituslautakunta
Kuluttajansuoja 3/1994	Talopaketeille uudet ehdot, s. 12 - 13 Kutilainen, Annika

- Kuluttajansuoja 3/1994
Rakennuspuusepäntuotteille myös uudet ehdot, s. 13 - 14
Kutilainen, Annika
- Kuluttajansuoja 5/1994
Timeshare-direktiivi, s. 19
- KVL:n ratkaisuja 3
Talopaketit
Kuluttajavalituslautakunta, Helsinki 1992
- KVL:n ratkaisuja 4
Rakennustarvikkeet
Kuluttajavalituslautakunta, Helsinki 1992
- KVL:n ratkaisuja 5
Kiinteistönvälitys
Kuluttajavalituslautakunta, Helsinki 1992
- Laine, Juha
Rakennusvirheistä, tutkimus urakoitsijan virhevastuusta rakennusurakassa, Hämeenlinna 1993
- Mononen, Marko
Kohtuuttomat sopimusehdot EY:n ja Suomen kuluttajaoikeudessa, Helsinki 1993
- Oikeusministeriön
lainvalmisteluosaston
työryhmän mietintö
Ehdotus kuluttajansuojalain muuttamisesta, Helsinki 1988
- Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu 9/1988
- Oikeusministeriön
lainvalmisteluosaston
työryhmän mietintö
Ehdotus laiksi valmismatkasopimuksista, Helsinki 1992
- Routamo, Eero
Kaupan lait I, kotimainen ja kansainvälinen irtaimen kauppa, Jyväskylä 1990
- Saarnilehto, Ari
Sopimusoikeuden perusteet, Jyväskylä 1987
- Sevón, Leif
Wilhelmsson, Thomas
Koskelo, Pauliine
Kauppalain pääkohdat, Mänttä 1987
- Sorsa, Kaisa
Time-share-lomaosakkeiden markkinointia ja sopimuksentekoa koskevista kuluttajansuojasäännöksistä Suomessa time-share-direktiiviehdotuksen valossa, Turku 1992
- Turun kauppakorkeakoulun julkaisuja, sarja keskusteluja ja raportteja 12:1992

Telaranta, K. A.

Sopimusoikeus, Vammala 1990

Telaranta, Risto

Ehdotus kuluttajansuojalain muuttamisesta,
tiivistelmä lausunnoista, Helsinki 1989
- Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston
julkaisu 4/1989

Wilhelmsson, Thomas

Social civilrätt, Vammala 1987
(Wilhelmsson II)

Wilhelmsson, Thomas

Suomen kuluttajansuojajärjestelmä,
Vammala 1991
- Suomen lakimiesliiton kirjasarja nro 108
(Wilhelmsson I)

Talopakettien ja -elementtien
kuluttajakauppaa sekä asennusta
koskevat yleiset sopimusehdot
1994

Yleiset valmismatkaehdot
4.5.1995